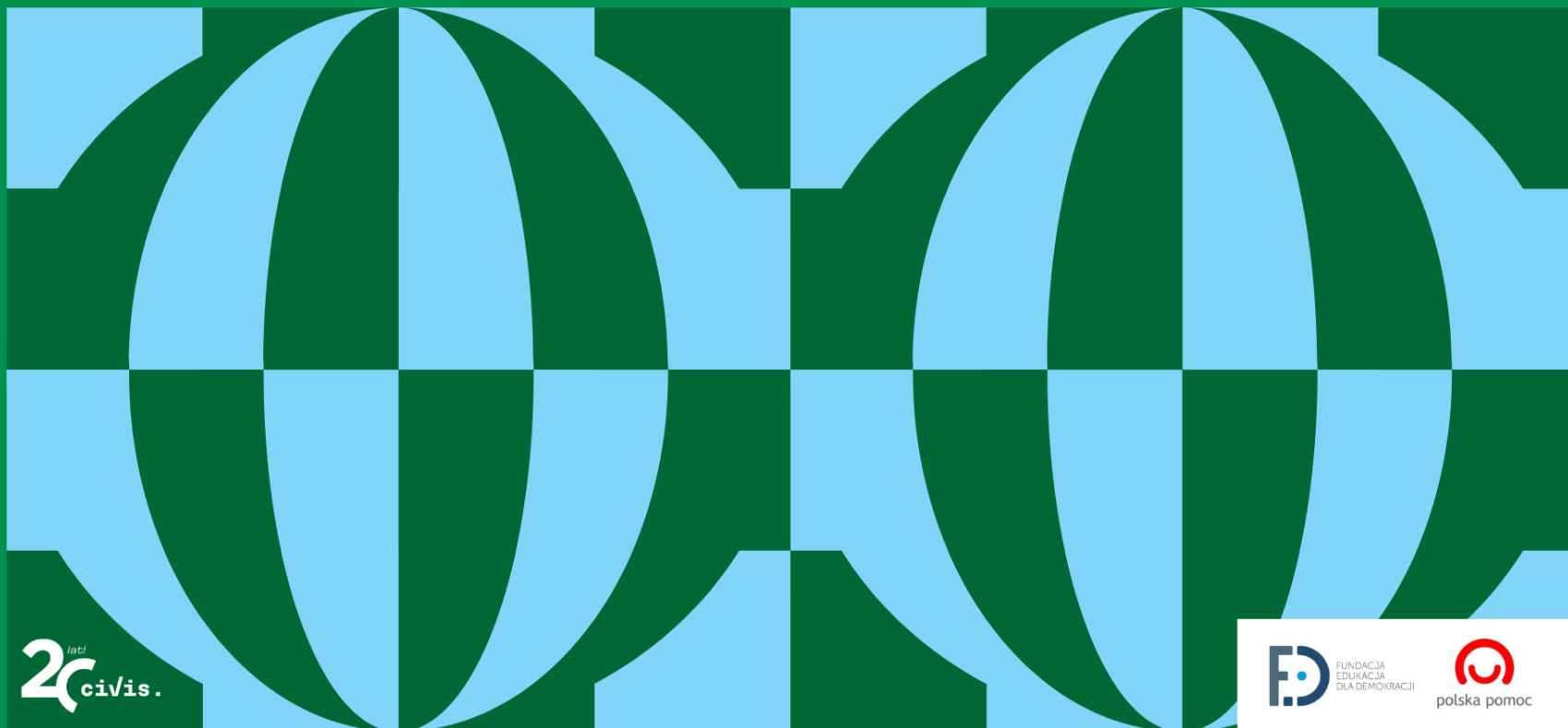

„Globalna na nowo.

Scenariusze lekcji i działań obywatelskich
o współzależnościach zgodnych z nową
podstawą programową.”

Autor: Piotr Sienkiewicz

Rok wydania: 2025

Wydawca: Fundacja Civis Polonus www.civispolonus.org.pl

Niniejsza publikacja została wydana w ramach projektu „Globalna na nowo (w szkole branżowej i technikum)”.

Publikacja „Globalna na nowo. Scenariusze lekcji i działań obywatelskich o współzależnościach zgodnych z nową podstawą programową” jest dostępna na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowe. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Piotra Sienkiewicza oraz Fundacji Civis Polonus.

Utwór powstał w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej realizowanej za pośrednictwem MSZ RP w roku 2025. Zezwala się na dowolne wykorzystanie utworu, pod warunkiem zachowania ww. informacji, w tym informacji o stosowanej licencji, o posiadaczach praw oraz o programie polskiej współpracy rozwojowej.

Projekt współfinansowany w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP.

Spis treści

- I. Globalna w edukacji obywatelskiej
- II. Globalna w działaniach obywatelskich
- III. Scenariusz lekcyjny 1 : Temat: Sieć powiązań: jak zależymy od siebie?
- IV. Scenariusz lekcyjny 2: Temat: Most rozwiązań. Jak działać razem wobec globalnych wyzwań?
- V. Scenariusz lekcyjny 3: Temat: Od wyboru do zmiany — jak Twoje decyzje zmieniają czyjeś jutro?
- VI. Scenariusz lekcyjny 4: Temat: Fakty kontra mity: jak rozumieć i zatrzymać kryzys klimatyczny?

Globalna w edukacji obywatelskiej

1. Czym jest edukacja globalna?

Edukacja globalna (EG) to część edukacji obywatelskiej i wychowania, która rozszerza ich zakres poprzez uświadamianie zjawisk i **współzależności** globalnych. Jej celem jest przygotowanie uczniów i uczennic do rozumienia wyzwań dotyczących całej ludzkości i działania na rzecz dobra wspólnego — lokalnie i globalnie.

Współzależności rozumiemy jako wzajemne powiązania i przenikanie systemów: kulturowych, środowiskowych, ekonomicznych, społecznych, politycznych i technologicznych.

Edukacja globalna to:

- uczenie o przyczynach i skutkach zjawisk, nie tylko o faktach;
- włączanie perspektywy globalnego Południa i różnorodnych doświadczeń;
- rozwijanie myślenia systemowego – zachęcanie do patrzenia na świat jako złożony, dynamicznie zmieniający się układ;
- rozwijanie krytycznego myślenia i pracy nad postawami (empatia, odpowiedzialność, solidarność);
- wzmacnianie sprawczości: uświadamianie jak jednostka wpływa na procesy globalne i jak globalne procesy wpływają na jednostkę.

Edukacja globalna NIE jest:

- jednorazowym „dniem egzotyki” ani zbiorem ciekawostek o „dalekich krajach”;
- wyłącznie akcją charytatywną (działania uczniów muszą wynikać z rozumienia współzależności, mechanizmów, problemów globalnych);
- moralizowaniem – jej istotą jest analiza faktów, rozumienie i dialog;
- tylko edukacją klimatyczną – obejmuje też m.in.: prawa człowieka, pokój, gospodarkę, kulturę, technologię.

2. Jakie obszary obejmuje edukacja globalna?

- pokój i bezpieczeństwo;
- poprawę jakości życia w krajach globalnego Południa;
- ochronę praw człowieka;
- zrównoważony rozwój (środowisko, gospodarka, społeczeństwo);
- partnerskie relacje gospodarcze i społeczne między globalną Północą a globalnym Południem.

3. Jaka jest rola edukacji globalnej w szkole?

- powinna być włączana we wszystkich przedmiotach;
- nie jest osobnym przedmiotem;
- rozszerza edukację obywatelską o wymiar globalny;
- wspiera rzetelne korzystanie ze źródeł i stosowanie wiedzy w praktyce (projekty, działania);
- wspiera proces stawania się świadomym obywatelem i konsumentem;
- buduje odporność na dezinformację (kontekst, weryfikacja, dane);
- wzmacnia poczucie wpływu – od małych wyborów po projekty szkolne;
- kształtuje gotowość do działania na rzecz innych

4. Jak włączać edukację globalną do procesu nauczania?

Nowa podstawa programowa edukacji obywatelskiej opiera się na trzech filarach: rozumieniu, zainteresowaniu i zaangażowaniu. Stanowią one logiczną sekwencję w procesie dydaktycznym: najpierw uczeń zdobywa i porządkuje wiedzę, rozumie sens pojęć i mechanizmów życia publicznego, z tego wyrasta ciekawość, a dopiero potem pojawia się gotowość do działania. Zgodnie z metodyką przedmiotu: budujemy fundament (wiedza i rozumienie), wzmacniamy postawę i motywację wewnętrzną (zainteresowanie), a następnie przechodzimy do praktyki i realnego uczestnictwa w życiu publicznym (zaangażowanie).

Rozumienie to więcej niż pamięć. Uczeń potrafi wyjaśnić, co się dzieje i dlaczego, odróżnia fakty od opinii, rozpoznaje mechanizmy życia publicznego, widzi wartości i reguły demokracji w realnych sytuacjach. Rozumienie łączy treści z doświadczeniem ucznia i pokazuje współzależności, także globalne.

Zainteresowanie pojawia się, gdy uczniowie widzą, że temat dotyczy ich życia. Na podstawie faktów budują własne opinie, uczą się rozmawiać, potrafią nazwać, co ich przekonuje i dlaczego inni mogą myśleć inaczej. To etap przejścia od „wiem” do „to jest też moja sprawa”.

Zaangażowanie domyka całość procesu: uczeń potrafi przekuć rozumienie i własne zdanie w działanie — adekwatne do wieku i możliwości, osadzone w rzeczywistości szkoły i wspólnoty. To etap uczestnictwa w życiu publicznym, kontaktu z instytucjami, dokonywaniem świadomych, odpowiedzialnych decyzji.

Ten porządek jest tożsamy z metodyką edukacji globalnej. Kto nie rozumie, nie może się naprawdę zainteresować; kto się nie interesuje, nie będzie się odpowiedzialnie angażował. Edukacja globalna wzmacnia każdy etap tego procesu, uczy myśleć w kategoriach powiązań i działania w świecie współzależnym.

5. Jak przełożyć teorię na praktykę lekcji?

Postaraj się popatrzyć szerzej na główne treści nauczania (wymagania szczegółowe). Interesuje nas nie tylko „co to jest?”, lecz także „kogo i gdzie to dotyczy?” oraz „jak to się ze sobą łączy”:

- **dodaj wątek globalny** do bieżącego tematu, np. zależnościach między miejscami i ludźmi;
- postaraj się przyjąć szerszą perspektywę na dane zjawisko, problem;
- **wprowadź inną perspektywę** (np. globalnego Południa, podmiotów nieuprzywilejowanych, w jakimś wymiarze niewidocznych), by uniknąć „jednej opowieści”.
- **zachęcaj do bazowania na danych porównawczych** (ten sam wskaźnik w kilku krajach, w różnych latach).

Przykład

W przypadku omawiania zjawiska głodu warto popatrzyć szerzej: w tym zakresie tematycznym mieszczą się też otyłość i choroby dietozależne, nadmiar żywności wysoko przetworzonej, różnice dochodów i edukacji żywieniowej.

6. Jak projektować lekcje?

Podważaj utartą narrację

Zachęcaj do refleksji nad własnymi nawykami myślowymi i odejścia od perspektywy europocentrycznej.

- **Wypróbuj:** krótkie „a co, jeśli...?” z trzema scenariuszami przyszłości (np. w mieście poruszałyby się wyłącznie pojazdy spalinowe; tylko elektryczne; albo bez ruchu z napędem silnikowym).
- **Dbaj o bezpieczne ramy:** zadawaj pytania zamiast wydawać oceny; zestawiaj i porównuj źródła zamiast ogłaszać jedną „jedynie słuszną” odpowiedź.

Wspieraj wyobraźnię

To świadome otwieranie przestrzeni na inne rozwiązania, bez z góry przyjętego „tak się nie da”. W edukacji obywatelskiej oznacza uczenie dostrzegania alternatyw, przewidywania skutków i projektowania prostych rozwiązań. Najpierw pozwalamy uczniom pomyśleć odważnie, potem wracamy do realiów i sprawdzamy, co da się zrobić teraz.

W praktyce to krótkie ćwiczenia: opowiadanie przyszłości z różnych ról, tworzenie szkiców scenariuszy, proste prototypowanie.

Przykład: Narysuj lub opisz swój zawód w 2035 roku, gdy cele zrównoważonego rozwoju zostaną osiągnięte. Jak wygląda Twój dzień pracy? Z kim współpracujesz? Co zyskują ludzie i środowisko?

Zachęcaj do podejmowania działań

Przejdź od zdobywania wiedzy do świadomego wyboru działania. Zachęć ucznia, by wskazał kroki, które może podjąć tu i teraz, aby ograniczyć omawiany problem. Zamiast kończyć lekcję katalogiem niepokojących faktów, zakończ ją poczuciem sprawczości i prostym planem działania. To naturalne domknięcie procesu: rozumienie → zainteresowanie → zaangażowanie.

7. Jak mówić o krajach globalnego Południa – czyli Kodeks w sprawie...?

Kodeks w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów globalnego Południa to zestaw prostych zasad, które pomagają mówić o świecie z szacunkiem, bez stereotypów i w konkretnym kontekście. Powstał w środowisku organizacji zajmujących się pomocą, współpracą rozwojową, edukacją globalną i jest rekomendowany także do pracy szkolnej. Najważniejsza myśl: pokazuj ludzi sprawczych, a zjawiska – w złożoności. Unikaj „jednej opowieści” o Południu i sensacji; stawiaj na rzetelność, zgodę i bezpieczeństwo osób przedstawianych.

Zasady w pigułce (co Kodeks mówi nauczycielowi):

- Godność i równość. Wybieraj obrazy i teksty, które szanują osoby i unikają stygmatyzujących ujęć. Pokaż ich sprawczość, a nie bezradność.
- Kontekst zamiast skrótów. Każde zdjęcie i informacja potrzebują krótkiego wyjaśnienia „co, gdzie, kiedy, dlaczego” – bez tego rośnie ryzyko uproszczeń.
- Bez stereotypów i sensacji. Nie utrwalaj fałszywych uogólnień („Afryka = głód”). Pokazuj różnorodność doświadczeń.
- Zgoda i bezpieczeństwo. Jeśli publikujesz wizerunki, zwłaszcza dzieci, zadбай o świadome zgody i prawo do anonimowości. To zasada i Kodeksu, i dobrej praktyki szkolnej.
- Prawo do własnego głosu. Sięgaj po materiały tworzone przez osoby z danego miejsca; kiedy to możliwe, pozwól im „mówić za siebie”.
- Dokładność. Podawaj źródła i daty danych; rozróżniaj fakty od opinii. To buduje wiarygodność i uczy krytycznego odbioru mediów.

Pytania pomocnicze przed użyciem danego materiału:

1. Czy dbam o godność osób, o których mówię?
2. Czy przedstawiam kontekst (co, gdzie, kiedy, dlaczego)?
3. Czy unikam stereotypu i pokazuję różnorodność?
4. Czy wskazuję źródła i daty danych, a uczniowie widzą różne perspektywy?

Pełna treść Kodeksu: <https://www.gov.pl/web/polskapomoc/kodeks-w-sprawie-obrazow-i-wiadomosci-dotyczacych-krajow-globalnego-poludnia>

8. Gdzie znaleźć więcej materiałów?

- Polskie portale i programy:
 - <https://e-globalna.edu.pl/>
baza scenariuszy i materiałów EG
 - <https://globalna.ceo.org.pl/>
programy i kursy CEO „Globalna szkoła”
 - <https://www.pah.org.pl/edukacja/>
scenariusze PAH, „Godziny Wychowawcze ze Światem”
 - <http://globalna.edu.pl/>
pakiety „Źródła” dla szkół (SP i ponadpodstawowe)
 - <https://teg.edu.pl/>
Tydzień Edukacji Globalnej: materiały i wydarzenia
 - <https://zpe.gov.pl/>
Zintegrowana Platforma Edukacyjna, m.in. „Zrozum świat”
 - <https://igo.org.pl/>
Instytut Globalnej Odpowiedzialności: publikacje, projekty
 - <https://zielonasiec.pl/>
Polska Zielona Sieć: materiały o klimacie i żywności
 - <https://partners.org.pl/>
Fundacja Partners Polska: edukacja obywatelska/międzykulturowa

- Międzynarodowe portale metodyczne (GCED):
 - <https://gcedclearinghouse.org/>
biblioteka UNESCO/APCEIU: przewodniki i scenariusze
 - <https://education.oxfam.org.uk/>
Oxfam Education: materiały i poradniki nauczycielskie
 - <https://worldslargestlesson.globalgoals.org/>
lekcje o Celach Zrównoważonego Rozwoju
 - <https://generation.global/>
program dialogu międzykulturowego dla szkół
 - <https://www.gapminder.org/teaching/>
lekcje i narzędzia danych (w tym Dollar Street)
- Bazy danych:
 - <https://ourworldindata.org/>
interaktywne dane i wykresy (wiele dziedzin)
 - <https://data.worldbank.org/>
wskaźniki rozwojowe krajów (World Bank)
 - <https://www.who.int/data/gho>
Global Health Observatory: zdrowie publiczne
 - <https://www.fao.org/faostat/>
FAOSTAT: rolnictwo, żywność, handel
 - <https://climate.copernicus.eu/education-demonstrator>
wizualizacje danych klimatycznych dla szkół
 - <https://www.ipcc.ch/>
raporty IPCC o zmianie klimatu
- Standardy komunikacji (Kodeks):
 - <https://concordeurope.org/resource/code-of-conduct-on-images-and-messages/>
europejski Kodeks obrazów i wiadomości
 - <https://zagranica.org.pl/kodeks>
polska wersja Kodeksu i wskazówki wdrożeniowe

Wskazówka: przy materiałach anglojęzycznych warto włączyć tłumaczenie w przeglądarce i zawsze podawać rok oraz jednostki danych.

Globalna w działaniach obywatelskich

1. Czym są działania obywatelskie w nowej podstawie programowej?

Działania obywatelskie według nowej podstawie programowej to praktyczne formy edukacji, które pozwalają uczniom doświadczyć, że ich aktywność ma realny wpływ na otoczenie. Są to sytuacje, w których młodzi ludzie uczą się poprzez działanie – wspierają innych, bronią swoich praw, angażują się w sprawy lokalne.

Celem tych działań jest nie tylko zdobycie wiedzy, ale przede wszystkim kształtowanie postaw: odpowiedzialności, empatii, sprawczości i zrozumienia dla funkcjonowania instytucji publicznych.

Podstawa programowa wskazuje listę osiemnastu propozycji działań – od udziału w konsultacjach społecznych, przez petycję, kampanię społeczną, kandydowanie w wyborach szkolnych, aż po analizę dostępności przestrzeni dla osób z niepełnosprawnościami. Uczeń może też, w porozumieniu z nauczycielem, podjąć się innej aktywności.

2. Czym różni się działanie obywatelskie od projektu?

W nowej podstawie programowej edukacji obywatelskiej działania uczniów nie są dodatkiem do lekcji ani formą pracy domowej. To pełnoprawny, równorzędny filar przedmiotu, obok wymagań (treści programowych) i projektów edukacyjnych. Ich sens polega na tym, że uczniowie doświadczają obywatelstwa w praktyce — nie tylko o nim rozmawiają, ale realnie wpływają na otaczającą ich rzeczywistość.

Działania obywatelskie to autentyczne aktywności społeczne, które uczniowie podejmują samodzielnie, wybierając zarówno formę (np. debata, list otwarty, kampania społeczna), jak i treść (np. dostępność przestrzeni publicznej, prawa uczniów, lokalne potrzeby). Ich celem jest:

- budowanie poczucia sprawczości – przekonania, że „ode mnie też coś zależy”,
- ćwiczenie konkretnych kompetencji obywatelskich – komunikacji, argumentacji, współpracy, działania na rzecz dobra wspólnego,
- realny wpływ społeczno-polityczny – działania mają adresata i efekt, np. reakcję instytucji, zmianę w lokalnym środowisku.

Działania obywatelskie są elastyczne – uczniowie decydują, co i jak chcą zrobić. Nie są zadaniem domowym, bo nie służą tylko utrwaleniu wiedzy, lecz kształtowaniu postaw i umiejętności życiowych.

Z kolei, projekty są zazwyczaj bardziej ustrukturalizowane i zespołowe, realizowane według określonych etapów. Ich celem jest rozwój umiejętności organizacyjnych, poznawczych i prezentacji wyników pracy.

Zadanie domowe to **forma pracy ucznia poza lekcją**, której celem jest:

- utrwalenie materiału,
- ćwiczenie umiejętności,
- przygotowanie do sprawdzianu lub lekcji.

Zadania domowe zwykle nie mają charakteru społecznego ani wpływu na otoczenie.

3. Jaka jest rola nauczyciela a jaka uczniów w realizacji działania obywatelskiego?

W działaniach obywatelskich nauczyciel nie pełni roli lidera ani wykonawcy — jest przede wszystkim przewodnikiem, który wspiera uczniów w odkrywaniu ich sprawczości. Edukacja globalna wzmacnia ten model, ponieważ opiera się na dialogu, współodpowiedzialności i refleksji nad złożonymi zależnościami między lokalnym a globalnym światem.

Rola nauczyciela:

- Towarzyszenie, nie kierowanie – nauczyciel wspiera uczniów w planowaniu działań, zadaje pytania, pomaga dostrzec szerszy kontekst (np. globalne skutki lokalnych decyzji).
- Budowanie motywacji – pokazuje, że działania obywatelskie mogą być przygodą, a edukacja globalna dodaje im głębi i sensu.
- Określanie kryteriów wartościowego działania – nauczyciel pomaga uczniom zrozumieć, co sprawia, że działanie ma znaczenie nie tylko lokalnie, ale też w kontekście globalnym (np. zrównoważony rozwój, prawa człowieka).
- Wzmacnianie wytrwałości – docenia wysiłek uczniów, nawet jeśli efekt nie jest spektakularny; pokazuje, że proces uczenia się i refleksji jest równie ważny.
- Zachęcanie do refleksji – nauczyciel pomaga uczniom dostrzec, jak ich działania wpisują się w szersze procesy społeczne i globalne.

Rola uczniów:

- Samodzielność i wybór – uczniowie decydują, jakie działania podejmą, w jakiej formie i w jakiej sprawie. Edukacja globalna zachęca ich do myślenia o konsekwencjach tych działań w szerszym kontekście.
- Doświadczenie sprawczości – uczniowie przekonują się, że ich aktywność ma znaczenie — nie tylko dla szkoły czy lokalnej społeczności, ale też jako część globalnej wspólnoty.
- Refleksja i dokumentacja – uczniowie dokumentują swoje działania, analizują ich przebieg i efekty, uczą się wyciągać wnioski — to kluczowy element edukacji obywatelskiej i globalnej.

4. Jak wpleść wątki edukacji globalnej w działaniach obywatelskich?

Edukacja globalna nie jest osobnym modułem przedmiotu — to sposób myślenia, który można naturalnie włączyć w działania obywatelskie. Dzięki niej uczniowie uczą się dostrzegać powiązania między lokalnymi decyzjami a globalnymi skutkami, rozumieć różnorodność perspektyw i działać z uwzględnieniem wartości takich jak solidarność, odpowiedzialność czy zrównoważony rozwój.

Praktyczne sposoby integracji:

- Wybór tematu działania – zachęć uczniów, by podejmowali tematy, które mają wymiar globalny, np. zmiany klimatu, migracje, prawa człowieka, dostęp do edukacji.
- Formy działania – działania obywatelskie mogą przybrać formę kampanii informacyjnej, debaty, listu otwartego czy petycji — warto, by ich treść odnosiła się do globalnych wyzwań.
- Refleksja nad skutkami – po zakończeniu działania warto z uczniami omówić, jak ich aktywność wpisuje się w szerszy kontekst: Czy podobne problemy występują w innych krajach? Jakie są globalne rozwiązania?
- Współpraca z organizacjami – można zaprosić do współpracy lokalne NGO i inne instytucje działające w obszarze edukacji globalnej, co wzbogaci działania uczniów i nada im większy zasięg.
- Portfolio ucznia – dokumentowanie działań może zawierać odniesienia do globalnych celów (np. Celów Zrównoważonego Rozwoju ONZ), co wzmacnia świadomość uczniów.

Przykłady działań obywatelskich z wątkiem globalnym:

- Kampania na rzecz ograniczenia plastiku w szkole jako element walki z globalnym zanieczyszczeniem oceanów.
- Debata o migracjach i uchodźstwie z uwzględnieniem lokalnych i globalnych perspektyw.
- List otwarty do władz lokalnych w sprawie edukacji klimatycznej w szkołach.

Działania obywatelskie

Porównawczy schemat działań obywatelskich z odniesieniem do podstawy programowej

Działanie obywatelskie	Rozwijane obszary wiedzy	Rozwijane umiejętności	Rozwijane postawy	Cele edukacyjne realizowane przez działanie
Aktywne uczestnictwo w debacie na wybrany temat społeczny, prezentowanie własnego zdania, które uzasadnia i którego broni, oraz podejmowanie dialogu z osobami o odmiennych poglądach	- Zasady debaty publicznej i demokracji deliberatywnej - Mechanizmy pluralizmu poglądów - Znaczenie dialogu w społeczeństwie obywatelskim	- Poszukiwanie, weryfikowanie i krytyczne analizowanie informacji - Określanie własnego zdania na podstawie danych, wartości i potrzeb oraz jego wyrażanie i poparcie argumentami - Prowadzenie z szacunkiem dla innych dialogu w kwestiach spornych	-Otwartość na różnorodność poglądów Szacunek dla rozmówcy- Gotowość do współpracy i porozumienia	1. Rozumienie sfery publicznej 2. Rozumienie oraz poszanowanie wartości i zasad demokracji 3. Zainteresowanie sferą publiczną i posiadanie własnych opinii 4. Poszanowanie opinii innych osób
Sformułowanie i opublikowanie własnej opinii w ważnej dla siebie sprawie publicznej w lokalnych lub szkolnych mediach, z poszanowaniem poglądów innych i z poszanowaniem demokratycznego porządku prawnego	- Rola mediów w demokracji - Zasady wolności słowa i odpowiedzialności za przekaz - Znaczenie opinii obywatelskiej w debacie publicznej	- Poszukiwanie, weryfikowanie i krytyczne analizowanie informacji - Określanie własnego zdania na podstawie danych, wartości i potrzeb oraz jego wyrażanie i poparcie argumentami	- Odpowiedzialność za słowo - Świadomość wpływu opinii na innych - Poszanowanie poglądów innych osób	1. Rozumienie sfery publicznej 2. Rozumienie oraz poszanowanie wartości i zasad demokracji 3. Zainteresowanie sferą publiczną i posiadanie własnych opinii 4. Poszanowanie opinii innych osób
Zorganizowanie kampanii społecznej lub zbiórki na wybrany przez siebie cel, w ramach której zachęca do udziału w niej innych ludzi lub instytucje	- Formy aktywności obywatelskiej- Rola organizacji społecznych i działań oddolnych - Znaczenie dobra wspólnego i solidarności	- Podejmowanie działań na rzecz rozwiązania wybranych problemów społecznych (identyfikacja, analiza, propozycje rozwiązań, realizacja działań) - Prowadzenie dialogu i współpracy w grupie	- Zaangażowanie społeczne- Empatia i solidarność - Inicjatywa i odpowiedzialność	1. Rozumienie sfery publicznej 2. Zaangażowanie obywatelskie 3. Zainteresowanie sferą publiczną i posiadanie własnych opinii
Napisanie i wysłanie (opublikowanie) petycji, listu lub listu otwartego do przedstawicieli władz publicznych w ważnej dla niego sprawie	- Mechanizmy wpływu obywatelskiego na władze - Zasady kontaktu z instytucjami publicznymi - Znaczenie petycji i listów jako form uczestnictwa obywatelskiego	- Podejmowanie działań na rzecz rozwiązania wybranych problemów społecznych - Wpływanie na władze publiczne przez dialog z ich organami - Załatwianie podstawowych spraw urzędowych i ochrona własnych praw	- Odwaga cywilna - Odpowiedzialność obywatelska - Szacunek dla instytucji demokratycznych	1. Rozumienie sfery publicznej 2. Rozumienie oraz poszanowanie wartości i zasad demokracji 5. Zaangażowanie obywatelskie 6. Wpływanie na władze publiczne i interakcje państwo–obywatel

Dlaczego warto?

Działania obywatelskie — debata, publikacja opinii, kampania, petycja — często traktowane są jako „coś dodatkowego”, a w praktyce szybko uruchamiają to, co w szkole bywa uśpione: sprawczość, odpowiedzialność za słowo, kulturę rozmowy i rzeczywisty wpływ uczniów na otoczenie.

Debata to nie akademicki spór, lecz bezpiecznie poprowadzona wymiana, w której uczniowie ćwiczą stawianie tez, odpowiadanie na kontrargumenty i szacunek dla odmiennych opinii. Publikacja opinii uczy, że słowo zostawia ślad — dlatego trzeba je ważyć i opierać na faktach. Kampania pokazuje, jak przenieść pomysł na działanie i zmobilizować ludzi. Petycja oswaja kontakt z instytucjami i procedurami.

W szkołach branżowych te formy mają szczególną wartość: uczniowie łączą teorię z praktyką — piszą o problemach z miejsca praktyki, opierają debatę na doświadczeniach zawodowych i kierują kampanię do konkretnej grupy w lokalnej społeczności. Nie potrzeba długich projektów: wystarczy jasne działanie (temat, proste zasady, krótka dokumentacja) i narzędzia, które pozwolą uczniom wiarygodnie mówić we własnym imieniu.

Jaki przekaz zachęcający do działania możesz sformułować do uczniów?

Możesz użyć następujących argumentów, dostosowując je do stylu komunikacji uczniów technikum i szkoły branżowej:

- „To, co myślisz, ma znaczenie” – publikując opinię, pokazujesz, że jesteś aktywnym obywatelem, a nie tylko obserwatorem.
- „Możesz coś zmienić” – nawet krótki tekst może wywołać dyskusję, wpłynąć na decyzje szkoły, lokalnych władz czy innych uczniów.
- „To konkretna umiejętność zawodowa” – jasne komunikowanie się, argumentowanie i publikowanie treści to kompetencje przydatne w pracy, niezależnie od branży.
- „Budujesz swój wizerunek” – pokazujesz, że jesteś świadomy, zaangażowany i potrafisz działać z szacunkiem dla innych.
- „To bezpieczna przestrzeń do ćwiczenia odwagi” – uczysz się wyrażać zdanie w sposób odpowiedzialny.

Działanie: Uczestnictwo w debacie

Opis z podstawy:

Uczeń podejmuje działanie obywatelskie w formie: *aktywnego uczestnictwa w debacie na wybrany temat społeczny, prezentowania własnego zdania, które uzasadnia i którego broni, oraz podejmowania dialogu z osobami o odmiennych poglądach*

Jakich tematów może dotyczyć debata?

W wymiarze edukacji globalnej debata powinna dotyczyć współzależności globalnych oraz kluczowych wyzwań współczesnego świata. Mogą to być np.

Debaty oksfordzkie

- Globalizacja przynosi więcej korzyści niż zagrożeń dla młodych pracowników. Zagadnienia: analiza szans (mobilność, rozwój branż) vs. ryzyka (niestabilność, presja kosztowa).
- Zmiany klimatu to przede wszystkim odpowiedzialność przemysłu, nie jednostek. Zagadnienia: spór o rolę regulacji i korporacji vs. siłę konsumenckich wyborów i nawyków.
- Migracja jest szansą rozwojową, a nie zagrożeniem dla społeczeństw przyjmujących. Zagadnienia: perspektywa ekonomiczna i demograficzna vs. napięcia integracyjne i lokalne zasoby.
- Korporacje mają większą odpowiedzialność za prawa człowieka niż rządy państw. Zagadnienia: obowiązki należytej staranności vs. rola państwa, standardy międzynarodowe, siła prawa.
- Edukacja klimatyczna powinna być obowiązkowa na wszystkich przedmiotach. Zagadnienia: integracja międzyprzedmiotowa vs. przeciążenie podstawy.
- Młodzi ludzie mają realny wpływ na decyzje globalne. Zagadnienia: mechanizmy partycypacji (konsultacje, organizacje młodzieżowe) vs. Systemowe ograniczenia wpływu.

Debaty „za i przeciw”

- Platformy społecznościowe powinny odpowiadać prawnie za dezinformację klimatyczną.
Zagadnienia: odpowiedzialność pośredników vs. wolność słowa, moderacja treści, wykonalność.
- Szybka moda i tanie kosmetyki powinny być objęte „podatkiem od śmieci” za nietrwałość produktów.
Zagadnienia: bodźce cenowe, trwałość dóbr vs. koszty dla konsumentów i ryzyko wykluczeń.
- Obowiązkowy „dzień bez mięsa” w stołówkach szkolnych to zasadne działanie klimatyczne.
Zagadnienia: redukcja śladu węglowego i edukacja vs. autonomia wyboru i normy kulturowe.
- Prawo do naprawy powinno być obowiązkowe w UE dla elektroniki i AGD, nawet kosztem wyższej ceny zakupu.
Zagadnienia: trwałość, e-odpady, lokalne serwisy vs. innowacyjność i koszty.

Debaty panelowe

- Auto jutra w naszym mieście: spalinowe, elektryczne, a może mniej aut?
Zagadnienia: transformacja transportu, koszty i infrastruktura.
Proponowane role: mechanik/serwisant EV, przedstawiciel MZK, planista miejski, uczeń z koła samochodowego.
- Telefon, który żyje 7 lat: naprawialność, części, e-odpady.
Zagadnienia: projektowanie pod naprawę vs. model „wymień na nowe”.
Proponowane role: serwisant, NGO, lokalny sprzedawca.
- Skąd jest nasz obiad? Łańcuch dostaw żywności a zdrowie.
Zagadnienia: lokalność i sezonowość vs. globalne łańcuchy i ceny.
Proponowane role: dietetyk, kucharz, rolnik/rolniczka, przedstawiciel sieci handlowej.
- Budować tanio czy oszczędnie? Materiały, izolacje, koszty życia.
Zagadnienia: koszt inwestycji vs. koszt użytkowania i klimat.
Proponowane role: technik budownictwa, audytor energetyczny, przedstawiciel samorządu terytorialnego, producent materiałów.

- AI w zawodach: co automatyzujemy, a co zostaje ludzkie?
Zagadnienia: produktywność i bezpieczeństwo pracy vs. etyka i kompetencje przyszłości.
Proponowane role: nauczyciel informatyki, przedsiębiorca, doradca zawodowy, przedstawiciel uczniów.

Jakie debaty organizować?

Debata „za i przeciw” polega na tym, że klasa dzieli się na dwie grupy, a każda z nich przyjmuje jedno stanowisko względem sformułowanego pytania. Celem nie jest osobisty atak, lecz zebranie i przedstawienie przekonujących argumentów oraz odpowiedzi na kontrargumenty. Ważne są krótka forma wypowiedzi, porządek i odniesienie do dowodów — obserwacji, liczb, przykładów czy źródeł.

Przygotowanie przebiega w grupach: uczestnicy układają listę kluczowych tez i wybierają do każdej tezy konkretny dowód lub przykład. Warto wyznaczyć w zespole role: mówców, notującego argumenty, osobę pilnującą czasu i „fact-checkera”, który zwraca uwagę na brakujące źródła lub nieścisłości. Można też spróbować wariantu bez wcześniejszego przydziału stron — w takim modelu wszyscy przygotowują materiały, a następnie losowo dowiadują się, po której stronie staną, co ćwiczy szybkie myślenie i elastyczność.

W trakcie debaty zespoły występują naprzemiennie w krótkich turach. Po kilku rundach da się wprowadzić rotację: część osób zmienia stronę i spróbuje odeprzeć argumenty, które jeszcze przed momentem krytykowała. Taka zmiana rozwija umiejętność rozumienia przeciwnego punktu widzenia i uczy formułowania kontrargumentów. Po zakończeniu wystąpień każda grupa formułuje krótkie podsumowanie, a cała klasa wspólnie wybiera trzy najsilniejsze argumenty i jedno pytanie, które wymaga dalszego sprawdzenia.

Debata oksfordzka opiera się na jednej, jasno sformułowanej tezie i na zasadzie równości stron: dwie drużyny stają naprzeciw siebie i prezentują swoje linie argumentacyjne naprzemiennie. W tej formie liczy się przejrzysta struktura wypowiedzi, odniesienie do dowodów oraz umiejętność reagowania na kontrargumenty. Publiczność ma prawo słuchać, zadawać krótkie pytania i głosować przed i po debacie, aby zobaczyć, które racje okazały się bardziej przekonujące.

Przygotowanie odbywa się w zespołach: każdy zespół rozpisuje rolę mówców — zwykle są to otwierający, rozwijający tezę, ripostujący i podsumowujący — oraz wybiera 2–3 mocne dowody lub przykłady, które będą popierać prezentowaną linię argumentacyjną. Przydaje się też osoba, która liczy czas i ktoś, kto notuje kluczowe punkty po obu stronach, żeby łatwiej było odnieść się do nich w trakcie debaty.

Jeśli drużyny mają ochotę, można przygotować krótki słowniczek pojęć branżowych lub listę istotnych źródeł, które będą wspierać wypowiedzi.

W czasie debaty kolejność wystąpień jest z góry ustalona i przestrzegana: mówcy przemawiają naprzemiennie, trzymając się limitu czasu. Każde wystąpienie powinno mieć wyraźną strukturę — teza, dowód, wniosek — a ripostujący skupia się na demontażu najsłabszych punktów przeciwników i pokazywaniu sprzeczności w ich argumentacji. Po rundach mówców przewidziana jest chwila na pytania od publiczności; pytania powinny być krótkie i skoncentrowane, a odpowiadający odnosić się do faktów lub przykładów. Na końcu drużyny przedstawiają krótkie podsumowania swoich najważniejszych punktów, publiczność ponownie oddaje głos, a wynik pozwala ocenić, które argumenty były najbardziej skuteczne.

World Café to forma warsztatowa, w której rozmowy toczą się jednocześnie przy kilku stolikach; celem nie jest zwykła wymiana zdań, lecz wypracowanie praktycznych pomysłów i ich szybkiej syntezy. Każdy stół pracuje nad jednym, jasno sformułowanym pytaniem lub wyzwaniem. Grupa przy stoliku dyskutuje przez krótki czas, zapisuje wnioski na dużym arkuszu papieru, a następnie część osób rotuje do kolejnego stolika, zostawiając u siebie gospodarza, który przekazuje nowe wnioski przychodzącym. Po serii rund gospodarze prezentują zebrane rezultaty i zarysowują konkretne kroki do realizacji.

Kto może zorganizować debatę? Uczeń może uczestniczyć w debacie w szkole albo poza szkołą. W tym pierwszym przypadku może także pełnić rolę organizatora: zaproponować temat i formułę, zaprosić rozmówców, zadbać o przebieg. Taka odpowiedzialność szczególnie rozwija kompetencje przekrojowe — planowanie, komunikację, współpracę — i buduje poczucie sprawczości. Niezależnie od miejsca kluczowe jest aktywne uczestnictwo: przygotowanie argumentów opartych na źródłach, jasna prezentacja stanowiska, odniesienie się do wypowiedzi innych oraz zadawanie rzeczowych pytań.

Uczeń może również dołączyć do debat otwartych organizowanych np. przez bibliotekę, dom kultury, organizacje pozarządowe, instytucje branżowe czy uczelnie — często także online. Nie są to wydarzenia przygotowywane specjalnie dla szkoły, dlatego warto samodzielnie wyszukać odpowiednią okazję, sprawdzić zasady udziału i upewnić się, że temat dotyczy współzależności globalnych i aktualnych wyzwań świata. Sama praca nad znalezieniem debaty ma wartość edukacyjną: pozwala lepiej poznać problem oraz instytucje, które się nim zajmują. Dzięki temu udział w debacie staje się realnym doświadczeniem obywatelskim, a nie tylko ćwiczeniem retorycznym.

Wariant A — organizujemy debatę w szkole (uczeń = organizator)

Kroki w działaniu	Czynności ucznia	Czynności nauczyciela (opcjonalnie)	Na co zwrócić uwagę
Wyznaczenie celu i tematu	Wybiera temat z wyraźnym wątkiem współzależności; formułuje cel.	Wyjaśnia cel działania (motywuje, pokazuje korzyści); wspiera w wyborze tematu (doprecyzowuje opis); określa kryteria (co czyni debatę wartościową).	Czy w temacie widać połączenia lokalne–globalne i zależności; czy jest jasno sformułowany problem?
Ustalenie formatu i przydział ról	Dobiera format; obsadza role (mówca, moderator, „sekretarz czasu”).		Unikanie europocentrycznego ustawienia rozmowy.
Przygotowanie merytoryczne (kluczowe)	Spisuje stanowisko; wskazuje 3 argumenty + 2 źródła (w tym min. 1 źródło/autor z Południa); 1 kontrargument; 2 pytania.	Towarzyszy w planowaniu – pytaniami: <i>Na co chcesz zwrócić uwagę? Co dla Ciebie jest ważne w tej kwestii?</i> ; podsuwa wiarygodne źródła.	Pokazanie zależności, wprowadzenie wielu perspektyw na dany problem, oddanie głosu i sprawczość przedstawicielom globalnego Południa (źródła, mówcy, pytania) i postępowanie zgodnie ze standardami Kodeksu (godność, kontekst, zgody, rzetelność).
Informacja o debacie	Przygotowuje zaproszenia, materiały, grafiki.		Kodeks obrazów i wiadomości: godność, kontekst (miejsce, rok, źródło); bez ujęć stygmatyzujących.
Przebieg debaty	Moderuje/występuje; zadaje pytania; odpowiada.		Moderator pilnuje równowagi czasu i obecności głosu Południa; reaguje na stereotypy.
Dokumentacja i upowszechnienie	Krótkie podsumowanie, wnioski, infografika.		W podsumowaniu wskazać kto decyduje teraz, kto powinien decydować i jak wzmocnić sprawczość partnerów z Południa.
Refleksja	Zbiera wnioski, propozycje działań; wpisuje do portfolio; notuje, czego się nauczył.	Rozmowa podsumowująca: proces, argumenty, wpływ; docenienie wysiłku.	Ocenianie procesu, rzetelności, aktywności, nie poglądów.

Wariant B — szukamy debaty na zewnątrz i aktywnie w niej uczestniczymy

Kroki w działaniu	Czynności ucznia	Czynności nauczyciela (opcjonalnie)	Na co zwrócić uwagę
Wyszukanie wydarzenia	Samodzielnie znajduje debatę (biblioteka, NGO, branża, uczelnia, online).	Wyjaśnienie celu udziału; wsparcie w wyborze (wiarygodność organizatora).	Czy organizator i temat dotyczą współzależności i wyzwań globalnych?
Ocena tematu i rejestracja	Upewnia się, że temat dotyczy współzależności i wyzwań globalnych; zapisuje się; sprawdza zasady udziału i możliwość zadawania pytań.	Określenie kryteriów (co uczyni udział wartościowym); wsparcie formalne, jeśli potrzebne.	Organizator, miejsce/godzina lub link, bezpieczeństwo dojazdu/udziału.
Przygotowanie merytoryczne (kluczowe)	Przygotowuje 2–3 argumenty + 2 źródła i 1–2 pytania do panelistów; przewiduje kontrargument.	Towarzyszenie – zdaje pytania do refleksji; ewentualnie wskazuje źródła.	Pokazanie zależności, wprowadzenie wielu perspektyw na dany problem, oddanie głosu i sprawczość przedstawicielom globalnego Południa (źródła, mówcy, pytania); postępowanie zgodnie ze standardami Kodeksu (godność, kontekst, zgody, rzetelność)
Udział i aktywność	Zabiera głos / zadaje pytanie; odnosi się do argumentów innych; zachowuje kulturę rozmowy.		Krótkie przedstawienie się; rzeczowe, oparte na faktach wypowiedzi.
Refleksja	Sformułowanie wniosków; wpisuje do portfolio; notuje, czego się nauczył.	Rozmowa podsumowująca: proces, argumenty, wpływ; docenienie wysiłku.	Ocenienie procesu i rzetelność, nie poglądy.

Propozycja kryteriów oceny działania:

- Sformułowanie jasnej tezy lub stanowiska.
- Przedstawienie 2–3 argumentów popierających tezę.
- Poparcie argumentów danymi i źródłami (min. 1 wiarygodne; podanie autora/instytucji i roku).
- Odniesienie się do kontrargumentu (wskazanie i krótka, rzeczowa odpowiedź).
- Przestrzeganie zasad kultury rozmowy (odnoszenie się do treści, brak ad personam).
- Zadanie przynajmniej jednego pytania opartego na faktach/źródłach do strony przeciwnej lub panelistów.
- Sformułowanie wniosków po działaniu (czego się nauczyłem/am, co zrobił(a)bym inaczej).

Działanie: Publikacja opinii

Opis z podstawy programowej:

Uczeń podejmuje działanie obywatelskie w formie: *sformułowania i opublikowania własnej opinii w ważnej dla siebie sprawie publicznej w lokalnych lub szkolnych mediach, z poszanowaniem poglądów innych i z poszanowaniem demokratycznego porządku prawnego.*

Po co publikować opinię?

Opublikowana opinia to praktyczne korzystanie z wolności słowa i realna szansa, by zwrócić uwagę innych na sprawę ważną dla autora. Porządkuje myślenie, zmusza do doboru faktów i argumentów, a odbiorcom daje impuls do refleksji. Warto, by temat wyrastał z zainteresowań ucznia i miał dla niego osobisty sens — wtedy tekst brzmi autentycznie. Dobrze napisana opinia zaprasza do rozmowy: jest rzeczowa, oparta na danych, napisana z szacunkiem dla odmiennych poglądów i zgodnie z porządkiem prawnym oraz szkolnym regulaminem. To nie tylko „głos w dyskusji”, ale wkład w kulturę dialogu.

Gdzie publikować?

- Media szkolne: strona szkoły, gazetka, radiowęzeł, profil szkoły/klasy w mediach społecznościowych (post, wątek, rolka, krótkie Q&A na żywo).
- Media lokalne: portal gminy, lokalny serwis informacyjny, radio, „gazeta osiedlowa”, biblioteka (strona/FB).
- Kanały własne: blog, newsletter klasowy, podcast, konto w mediach społecznościowych (z zachowaniem zasad bezpieczeństwa i kultury rozmowy).
- Organizacje społeczne i branżowe: strony/biuletyny NGO, izby rzemieślnicze, stowarzyszenia zawodowe, inicjatywy młodzieżowe

W każdym z tych miejsc pamiętaj o prawach autorskich, Kodeksie w sprawie obrazów i wiadomości (godność osób, kontekst, źródła, brak ujęć stygmatyzujących).

Jakich tematów może dotyczyć opinia?

Zanieczyszczenie powietrza wokół szkoły i zakładów pracy

Krótko: jak pyły, spaliny i lotne związki z pracowni, ulicy i pobliskich firm wpływają na zdrowie uczniów i sąsiadów; co można realnie zmienić (organizacja pracy, wentylacja, filtry, zieleń, pomiary „przed-po”).

Współzależności i globalne wyzwania: lokalne ograniczenie emisji przekładają się na niższy popyt na energię i paliwa, co – w skali tysięcy szkół i warsztatów – wspiera globalną walkę z chorobami oddechowymi i zmianami klimatycznymi, pokazując, że decyzje instytucji i użytkowników łączą się z odpowiedzialnością przemysłu i polityką energetyczną państw.

Cele Zrównoważonego Rozwoju (CZR): 3 Zdrowie i dobrostan, 11 Zrównoważone miasta, 13 Klimat.

Dojazdy do szkoły i na praktyki – wygodnie i „niskoemisyjnie”

Krótko: porównanie opcji (komunikacja zbiorowa, carpooling, rower, pieszo), bezpieczeństwo trasy, wpływ na koszty i emisje.

Współzależności i globalne wyzwania: wybór środka transportu przez setki uczniów dziennie zmienia popyt na paliwa i kształtuje miejską infrastrukturę, a w skali kraju wpływa na emisje gazów cieplarnianych i import ropy, łącząc decyzje pojedynczych osób z polityką klimatyczną, zdrowiem publicznym i bezpieczeństwem energetycznym.

CZR: 11 Zrównoważone miasta, 13 Klimat.

Przestrzeganie praw pracowniczych – moje doświadczenia na praktykach

Krótko: czego młodociany pracownik ma prawo oczekiwać (umowa, BHP, czas pracy, przerwy), jak reagować na naruszenia i gdzie szukać wsparcia; lokalne przypadki a standardy pracy.

Współzależności i globalne wyzwania: szkolne praktyki są częścią tego samego systemu co rynek pracy. Gdy przestrzega się prawa, dba o bezpieczeństwo i uczciwe płace, lepiej działa cały łańcuch dostaw — od lokalnych firm po globalne marki. Egzekwowanie standardów pracy wspiera godną pracę i hamuje zaniżanie standardów na świecie.

CZR: 8 Godna praca i wzrost gospodarczy, 16 Silne instytucje, 4 Edukacja.

Jak uczynić mój przyszły zawód bardziej etycznym?

Krótko: „mapa wyborów i decyzji” w zawodzie (zakupy, surowce, odpady, relacja z klientem, komunikacja) i co można zrobić inaczej już dziś – od serwisu po kosmetykę i budownictwo.

Współzależności i globalne wyzwania: to, czy w zawodzie wybieramy trwałe produkty, naprawę zamiast wymiany i uczciwą

komunikację z klientem, wpływa na popyt na surowce, warunki pracy w krajach produkcji i ilość odpadów, łącząc nasze lokalne standardy z globalnym obiegiem materiałów i prawami człowieka.

CZR: 12 Odpowiedzialna konsumpcja i produkcja, 9 Innowacje, 8 Godna praca.

Migracje jako szansa w mojej społeczności i branży

Krótko: braki pracowników, wymiana doświadczeń, wielojęzyczna obsługa klienta; jak usuwać bariery i korzystać z różnorodności.

Współzależności i globalne wyzwania: lokalne decyzje o uznawaniu kwalifikacji, kursach językowych i kulturze pracy decydują, czy migracje łagodzą niedobory umiejętności na rynku pracy i wspierają rozwój usług, co w skali globalnej promuje włączenie społeczne oraz sprawiedliwszy podział korzyści z mobilności ludzi.

CZR: 10 Mniej nierówności, 4 Edukacja, 8 Godna praca, 16 Silne instytucje.

Sztuczna inteligencja w mojej pracy – komu pomaga, komu zagraża?

Krótko: które zadania w zawodzie zautomatyzują się, a które zostaną „ludzkie”; jakie umiejętności rozwijać, by mieć pracę jutro.

Współzależności i globalne wyzwania: wybory firm dotyczące narzędzi AI wpływają na miejsca pracy, bezpieczeństwo danych i popyt na energię centrów danych, a także na rynek usług cyfrowych w krajach globalnego Południa.

CZR: 8 Godna praca, 9 Innowacje i infrastruktura, 13 Klimat, 4 Edukacja.

Jakość, cena, moda – jak to zrównoważyć w zakupach i usługach?

Krótko: kiedy „tanie” bywa drogie (nie trwałość, odpady), jak oceniać trwałość, serwis i wpływ na zdrowie/środowisko.

Współzależności i globalne wyzwania: nasze lokalne wybory między ceną a jakością kształtują strategie producentów w globalnych łańcuchach dostaw i decydują, czy system premiuje trwałość i naprawialność, czy jednorazowość i marnotrawstwo zasobów.

CZR: 12 Odpowiedzialna konsumpcja i produkcja, 3 Zdrowie i dobrostan.

E-odpady w pracowni IT/mechatroniki – od demontażu do odzysku

Krótko: co robić ze zużytą elektroniką, jak odzyskiwać części i legalnie przekazywać odpady.

Współzależności i globalne wyzwania: sposób, w jaki szkoła i lokalne firmy obchodzą się ze sprzętem, wpływa na skalę eksportu odpadów do krajów o słabszych regulacjach i na zdrowie tamtejszych społeczności, pokazując związek między lokalnymi rozwiązaniami recyklingowymi a globalną sprawiedliwością środowiskową.

CZR: 12 Odpowiedzialna konsumpcja i produkcja, 3 Zdrowie i dobrostan, 13 Klimat.

Skąd jest nasz „warsztatowy” produkt? (łańcuch dostaw w praktyce)

Krótko: prześledzenie drogi narzędzia, kosmetyku lub materiału budowlanego – kto decyduje o cenie i standardach, gdzie powstają koszty społeczne i środowiskowe.

Współzależności i globalne wyzwania: ujawnienie etapów produkcji i ustalania cen pokazuje, jak decyzje marek i pośredników w jednej części świata wpływają na zarobki, bezpieczeństwo i środowisko w drugiej.

CZR: 12 Odpowiedzialna konsumpcja i produkcja, 8 Godna praca.

Stołówka i pracownia gastronomiczna bez marnowania

Krótko: jak ograniczyć nadprodukcję i odpady, co zmienić w planowaniu i serwowaniu, jak komunikować to społeczności.

Współzależności i globalne wyzwania: mniejsze straty żywności w jednej stołówce oznaczają mniejsze zużycie wody, energii w całym łańcuchu – od rolnika po dystrybucję – co w skali globalnej wspiera bezpieczeństwo żywnościowe.

CZR: 2 Zero głodu, 12 Odpowiedzialna konsumpcja i produkcja, 13 Klimat.

Wariant A — publikacja w mediach szkolnych (strona, gazetka, radiowęzeł, profil szkoły/klasy w social media)

Kroki w działaniu	Czynności ucznia (autor)	Czynności nauczyciela (opcjonalnie)	Na co zwrócić uwagę
Wybór tematu i celu	Wybiera sprawę publiczną ważną dla siebie; formułuje tezę i cel („po co ten głos?”).	Pomaga wyostrzyć tezę krótkimi pytaniami; pokazuje korzyści z publikacji.	Teza możliwa do przedstawienia z poszanowaniem innych poglądów.
Wybór medium i formatu	Decyduje, gdzie opublikuje: artykuł na stronie, felieton do gazetki, audycja, post na profilu szkoły/klasy.	Doradza format adekwatny do treści i odbiorcy; wyjaśnia zasady szkolnych kanałów.	Zgodność formatu z celem; jawność autora (podpis).
Przygotowanie merytoryczne (kluczowe)	Pisze tezę, 2–3 argumenty, krótkie rozwiązanie/wezwanie do działania (co można zrobić w szkole/gminie).	Pomaga uporządkować strukturę; zachęca do sprawdzenia wiarygodności źródeł informacji.	Aktualność danych (rok, jednostki); linki do źródeł; logika argumentów.
Wieloperspektywiczność i współzależności	Wskazuje inne punkty widzenia (także spoza Europy, jeśli temat globalny); powiązania kwestii lokalnych z globalnymi.	Dopytuje o brakujące głosy; zachęca do cytowania autorów z globalnego Południa.	Zauważenie innej perspektywy; brak uproszczeń geopolitycznych
Etyka, prawo, obraz	Dobiera zdjęcia/grafiki zgodnie z Kodeksem obrazów i wiadomości.	Przypomina standardy: godność, kontekst (co, gdzie, kiedy, źródło), brak stygmatyzacji.	Kodeks, licencje, cytowanie; brak „szokowanie obrazem”.
Publikacja i moderacja	Publikuje zgodnie z zasadami kanału; odpowiada merytorycznie na komentarze; w razie hejtu zgłasza go i nie wdaje się w spór osobisty.	Ustala zasady moderacji (co zgłaszamy, usuwamy).	Zgodność z prawem i regulaminem platformy; brak mowy nienawiści.
Refleksja	Zbiera link/zrzuty; wpisuje do portfolio; notuje, czego się nauczył.	Rozmowa podsumowująca: proces, argumenty, wpływ; docenienie wysiłku.	Ocenianie procesu i rzetelność, nie poglądów.

Wariant B — publikacja poza szkołą (media lokalne/portal gminy/NGO, blog/podcast, własne social media)

Kroki w działaniu	Czynności ucznia (autor)	Czynności nauczyciela (opcjonalnie)	Na co zwrócić uwagę
Wybór kanału i kontakt	Wybiera redakcję/portal/NGO lub własny kanał społecznościowy; sprawdza zasady publikacji; kontaktuje się z redakcją/organizatorem lub planuje własny post.	Podpowiada, jak sprawdzić wiarygodność podmiotu i warunki publikacji.	Wyraźne oznaczenie współpracy, jeśli taka występuje, oraz jasne zaznaczenie, że przedstawiany materiał wyraża opinię autora.
Zgodność tematu	Upewnia się, że sprawa ma interes publiczny i łączy się ze współzależnościami/globalnymi wyzwaniami.	Pomaga sformułować krótki opis tematu dla redakcji/odbiorców.	Jasne osadzenie lokalne oraz odniesienie globalne.
Przygotowanie merytoryczne (kluczowe)	Pisze tezę, 2–3 argumenty, krótkie rozwiązanie/wezwanie do działania (co można zrobić w szkole/gminie).	Pomaga uporządkować strukturę; zachęca do sprawdzenia wiarygodności źródeł informacji.	Aktualność danych (rok, jednostki); linki do źródeł; logika argumentów.
Forma i dostępność	Wybiera formę: list do redakcji, komentarz, felieton, wywiad, post.	Przypomina o prawach autorskich.	Regulaminy platform (wizerunek osób trzecich).
Etyka i wizerunek	Stosuje Kodeks obrazów i wiadomości.	W razie wątpliwości – „przegląd etyczny” materiału.	Godność, kontekst, brak stygmatyzacji; język bez przemocy.
Publikacja i interakcje	Publikuje; ewentualnie aktywnie moderuje komentarze: dziękuje, wyjaśnia, koryguje błąd; hejty zgłasza/blokuje zgodnie z regulaminem.	Wspiera w razie trudnych reakcji.	Bezpieczeństwo cyfrowe; dokumentowanie naruszeń.
Refleksja	Zbiera link/zrzuty; wpisuje do portfolio; notuje, czego się nauczył.	Rozmowa podsumowująca: proces, argumenty, wpływ; docenienie wysiłku.	Ocenianie procesu i rzetelności, nie poglądów.

Propozycja kryteriów oceny działania

- Celna, zrozumiała teza.
- Dwa argumenty popierające tezę.
- Argumenty podparte danymi/źródłami (min. 1 źródło).
- Zgodność z zasadami Kodeksu w sprawie obrazów (zgody, brak stygmatyzacji, przedstawienie kontekstu zdjęcia).
- Krótka refleksja po publikacji: czego się nauczył/am i co zrobiłbym/abym inaczej.

Działanie: kampania społeczna i zbiórka

Odwołanie do podstawy programowej:

Uczeń podejmuje działanie obywatelskie w formie: *zorganizowania kampanii społecznej lub zbiórki na wybrany przez siebie cel, w ramach której zachęca do udziału w niej innych ludzi lub instytucje.*

Czym jest kampania społeczna, a czym zbiórka?

Kampania społeczna to zaplanowane działanie komunikacyjne, którego celem jest zmiana świadomości lub zachowań określonej grupy. Uczeń wybiera jedną myśl przewodnią, opiera ją na faktach (dane, źródła), dobiera formę przekazu (plakat, post/rolka, krótkie wideo, Q&A na żywo, informacja prasowa) i prowadzi serię publikacji lub działań, by ktoś coś zrobił inaczej: inaczej kupował, inaczej segregował, inaczej zgłaszał nadużycia. W kampanii nie zbieramy rzeczy ani pieniędzy – zmieniamy postawy i praktyki.

Zbiórka to zorganizowane gromadzenie rzeczy lub środków na konkretną, zweryfikowaną potrzebę wskazanego odbiorcy (instytucji/osób). Liczy się lista potrzeb, logistyka i przejrzyste rozliczenie: co zebrano, kiedy i komu przekazano. Zbiórka nie zastępuje kampanii – może być osobnym działaniem, ale nie powinna „grać na emocjach”.

W obu formach treści i obrazy przygotowuj zgodnie z Kodeksem w sprawie obrazów i wiadomości: godność osób, kontekst (co, gdzie, kiedy, źródło), brak ujęć stygmatyzujących, zgodny na wizerunek.

Różnice praktyczne — kampania społeczna vs. zbiórka

Aspekt	Kampania społeczna	Zbiórka
Cel	Zmiana postaw/zachowań/świadomości (wskaźniki: ankieta przed/po, liczba podpisów, zaangażowanie)	Zebranie konkretnych dóbr lub środków (wskaźniki: kwota, liczba paczek, darczyńców)
Komunikacja	Edukacyjna i argumentacyjna; seria komunikatów; wezwanie do dialogu i refleksji	Krótką, opartą o kwestie logistyczne: co, gdzie, kiedy, komu zostaje przekazane; instrukcja wsparcia.
Prawo	Uwaga na polityczne treści i agitację; rzetelność faktów; zgody na wizerunek	Obowiązek potwierdzenia odbiorcy; przejrzysta procedura rozliczenia (paragon, protokół)
Dokumentacja	Zdjęcia, zrzuty ekranów	Lista darów, paragony, protokół przekazania z podpisami, dowody przekazania odbiorcy

W obu formach treści i obrazy przygotowuj zgodnie z Kodeksem w sprawie obrazów i wiadomości: godność osób, kontekst (co, gdzie, kiedy, źródło), brak ujęć stygmatyzujących, zgody na wizerunek.

Przykłady kampanii społecznych

1. Naprawialność i odpowiedzialna konsumpcja

Opis: promowanie prawa do naprawy i praktyk naprawczych w społeczności szkolnej i lokalnych warsztatach; edukacja o obiegu materiałów i wpływie e-odpadów.

CZR: 12 Odpowiedzialna konsumpcja i produkcja; 9 Przemysł, innowacje i infrastruktura; 13 Działania w dziedzinie klimatu.

2. Transparentność łańcuchów dostaw w usługach

Opis: ujawnianie i porównywanie pochodzenia surowców i produktów używanych w zawodach usługowych (kosmetyki, środki czystości, materiały); zachęta do etycznych wyborów.

CZR: 12 Odpowiedzialna konsumpcja i produkcja; 8 Godna praca i wzrost gospodarczy; 16 Pokój, sprawiedliwość i silne instytucje.

3. E-odpady i odpowiedzialna utylizacja (kampania edukacyjna)

Opis: podnoszenie świadomości o globalnych skutkach eodpadów, zachęta do bezpiecznego przekazywania elektrośmieci partnerom NGO zajmującym się recyklingiem.

CZR: 12 Odpowiedzialna konsumpcja i produkcja; 13 Działania w dziedzinie klimatu; 11 Zrównoważone miasta i społeczności.

4. Sprawiedliwa moda i odpowiedzialne surowce

Opis: krytyczne porównania marek i praktyk produkcyjnych, promocja naprawy i ponownego użycia w kontekście branż związanych z odzieżą i usługami.

CZR: 12 Odpowiedzialna konsumpcja i produkcja; 8 Godna praca; 13 Działania w dziedzinie klimatu.

5. AI i sprawiedliwość technologiczna

Opis: edukacja o tym, jakie zadania w zawodach mogą być automatyzowane, jakie etyczne wybory technologiczne mają znaczenie oraz jakie umiejętności warto rozwijać. CZR: 8 Godna praca i wzrost gospodarczy; 9 Przemysł, innowacje i infrastruktura; 4 Dobra jakość edukacji.

6. Reklama vs. Rzeczywistość

Opis: uświadamianie zjawiska greenwashing dot. produktów stosowanych w zawodach (kosmetyki, środki czystości, materiały budowlane, narzędzia).

CZR: 12 Odpowiedzialna konsumpcja i produkcja; 16 Pokój, sprawiedliwość i silne instytucje; 13 Działania w dziedzinie klimatu.

7. Bezpieczne praktyki — prawo i godna praca

Opis: kampania informacyjna dla uczniów odbywających praktyki, przypominająca prawa młodocianych pracowników (umowy, wynagrodzenie, czas pracy) oraz podstawowe standardy BHP i postępowania w sytuacjach ryzykownych.

CZR: 8 Godna praca i wzrost gospodarczy; 3 Zdrowie i dobrostan; 4 Dobra jakość edukacji

Przykłady zbiorów

1. Szkolna Jadłodzielnia

Krótkie zbieranie niepsującej się żywności przeznaczonej dla lokalnej społeczności lub jadłodzielni; transparentne zasady przyjmowania i regularne przekazania.

CZR: 2 Zero głodu; 12 Odpowiedzialna konsumpcja i produkcja.

2. Odzież i podstawowe artykuły dla osób z doświadczeniem uchodźczym

Zbiórka czystej, sezonowej odzieży, butów i materiałów językowych przekazywana lokalnym organizacjom wspierającym osoby z doświadczeniem uchodźczym.

CZR: 10 Mniej nierówności; 4 Dobra jakość edukacji.

3. Zbiórka książek i materiałów edukacyjnych

Podręczniki, słowniki i materiały do nauki przekazywane szkołom i centrom edukacyjnym za granicą lub lokalnym ośrodkom integracyjnym.

CZR: 4 Dobra jakość edukacji; 10 Mniej nierówności.

4. Zbiórka środków na bezpieczną utylizację odpadów przez certyfikowane NGO

Zgromadzenie zużytej elektroniki przekazywanej organizacji zajmującej się legalnym recyklingiem i odzyskiem surowców.

CZR: 12 Odpowiedzialna konsumpcja i produkcja; 13 Działania w dziedzinie klimatu.

5. Zbiórka materiałów higienicznych dla ośrodków pomocowych

Podstawowe środki higieny i opatrunkowe przekazywane schroniskom, ośrodkom pomocowym lub partnerom pracującym w regionach kryzysowych.

CZR: 3 Zdrowie i dobrostan; 6 Czysta woda i warunki sanitarne.

Czasem warto prowadzić równolegle kampanię i zbiórkę: kampania zmienia nawyki (np. mniej marnowania jedzenia), a zbiórka odpowiada na konkretną potrzebę (np. produkty o długim terminie dla jadłodzielni). Nie mieszaj celów: oddziel komunikaty edukacyjne od ogłoszeń zbiórki, podaj jasną listę potrzeb, termin i sposób rozliczenia. W obu działaniach stosuj te same standardy: rzetelne źródła, szacunek dla odbiorców oraz zasady Kodeksu w sprawie obrazów i ochrony wizerunku.

Jak przeprowadzić kampanię, a jak zbiórkę?

Krok	Czynności ucznia	Czynności nauczyciela (opcjonalnie)	Na co zwrócić uwagę
1. Cel i odbiorca	Formułuje: kto, czego ma się dowiedzieć a w konsekwencji zmienić zachowanie.	Zadaje pytania porządkujące („po co?”, „dla kogo?”).	Cel - uświadomienie, zmiana zachowania
2. Zebranie informacji	Zbiera informacje o danym problemie, zjawisku z co najmniej 2-3 źródeł.	Zachęca do sprawdzenia wiarygodności źródeł.	Dane aktualne ukazujące różne punkty widzenia
3. Przekaz i forma	Układa hasło oraz 2-3 komunikaty. Wybiera formę: plakaty/infografiki, wystawa danych, performance/happening 5-10 min, instalacja, ewentualnie post/rolka.	Weryfikacja, zgoda na miejsce.	Jeden nośnik = jeden komunikat; krótkie treści, czytelna grafika.
4. Harmonogram i miejsce	Ustala, gdzie i kiedy umieszczony, zademonstrowane zostaną formy przekazu; rezerwuje miejsce.		Ocena realności wykonania
5. Standard etyczny i prawny	Stosuje Kodeks obrazów i wiadomości (godność, kontekst, zgody), prawa autorskie;	Przypomina o Kodeksie w sprawie obrazów i wiadomości	Brak stygmatyzacji; wskazanie sprawczości osób potrzebujących wsparcia
6. Realizacja (dzień akcji)	Montuje plakaty/wystawę, prowadzi performance, rozmawia z odbiorcami, notuje pytania/reakcje; robi 2-3 zdjęcia dokumentacyjne.	Dyskretna obecność w razie trudnych reakcji.	Performance krótki i bezpieczny; koncentracja na problemie/zjawisku nie konkretnych osobach
7. Podsumowanie	Zbiera link/zdjęcia; wpisuje do portfolio; notuje, czego się nauczył.	Rozmowa podsumowująca: proces, argumenty, wpływ; docenienie wysiłku.	Ocenianie procesu, pomysłowości, rzetelności.

Jak zorganizować zbiórkę?

Korki	Czynności ucznia	Czynności nauczyciela (opcjonalnie)	Na co zwrócić uwagę
1. Odbiorca i potrzeba	Wybiera konkretnego odbiorcę (instytucję/osobę) i pozyskuje listę potrzeb (co dokładnie, w jakim stanie, do kiedy).	Na prośbę ucznia: szybka weryfikacja partnera (kontakt, adres, osoba odpowiedzialna).	Realna, potwierdzona potrzeba.
2. Forma prawna	Decyduje: akcja wewnątrzszkolna (prosta) czy zbiórka publiczna (dodatkowe wymogi).	Krótką konsultacją formalną/bezpieczeństwo.	Jasne określenie statusu i procedur, jeśli zbiórka wystawiona publicznie.
3. Zakres i zasady	Precyzuje co, gdzie, kiedy, w jakim stanie przekazać; wyznacza punkt zbiórki i dyżury; przygotowuje pojemniki/etykiety.	Zgoda na miejsce w szkole (jeśli potrzeba).	Krótki, jasno określony czas zbiórki (np. 5 dni); selekcja na bieżąco (odrzucaj rzeczy niespełniające kryteriów).
4. Komunikat	Pisze krótkie ogłoszenie: cel, lista rzeczy, termin, punkt, osoba do kontaktu; tworzy plakat/post.	Ewentualna korekta komunikatu.	Ton informacyjny, bez presji emocjonalnej; Kodeks obrazów i wiadomości (godność, kontekst, zgody).
5. Logistyka	Organizuje odbiór, segregację, pakowanie; opisuje paczki; planuje transport i termin przekazania.		Bezpieczeństwo (chemia, ostre narzędzia, ciężary); higiena (tylko pełnowartościowe, fabrycznie zamknięte przy środkach higienicznych/żywności).
6. Przekazanie	Dostarcza dary w uzgodnionym terminie; pobiera potwierdzenie odbioru (podpis, pieczęć, e-mail).		Dokumentuj krótko: zdjęcie pakowania/transportu (bez naruszania godności beneficjentów), skan potwierdzenia.
7. Rozliczenie i podziękowanie	Publikuje podsumowanie: ile, co, komu, kiedy oraz podziękowania dla darczyńców.		Transparentność: liczby i adresat; bez danych wrażliwych
8. Podsumowanie	Zbiera link/zdjęcia; wpisuje do portfolio; notuje, czego się nauczył.	Rozmowa podsumowująca: proces, wpływ; docenienie wysiłku.	Ocenianie procesu, pomysłowości, rzetelności.

Propozycja kryteriów oceny zbiórki

1. Jasno sformułowany cel i odbiorca.
2. Potwierdzona lista potrzeb od partnera.
3. Bezpieczne zasady logistyki i higieny (opis miejsca, przechowywania, transportu).
4. Potwierdzenie przekazania darów (protokół/podpis/pieczątka lub e-mail).
5. Dokumentacja akcji: min. jedno zdjęcie punktu zbiórki, lista darów, zrzut potwierdzenia.
6. Jasna komunikacja końcowa: publiczne podsumowanie — ile, co, komu, kiedy oraz podziękowanie.
7. Etyka i wizerunek: zgody na zdjęcia, brak stygmatyzacji, poszanowanie godności beneficjentów.
8. Krótka refleksja organizatora: czego się nauczył/em/łam i jeden konkretny krok do poprawy.

Propozycja kryteriów oceny kampanii

1. Cel i odbiorcy: jednozdaniowa teza zmiany zachowania; konkretna grupa odbiorców.
2. Dowód merytoryczny: min. jedno wiarygodne źródło z rokiem/jednostką.
3. Przekaz: jeden główny komunikat na nośnik; krótkie, zrozumiałe treści.
4. Etyka i prawo: zgody na wizerunek, brak stygmatyzacji, prawa autorskie i RODO.
5. Efekt i refleksja: prosta ewaluacja (zasięg + 1 realny efekt lub ankieta przed/po) oraz krótka refleksja z propozycją „co dalej”.

Działanie: petycja, list

Odwołanie do podstawy programowej:

Uczeń podejmuje działanie obywatelskie w formie: *napisania i wysłania (opublikowania) petycji, listu lub listu otwartego do przedstawicieli władz publicznych w ważnej dla niego sprawie*

Czemu służy to działanie?

Działanie pokazuje, że obywatelski głos może wywołać realną zmianę — od naprawy fragmentu infrastruktury po korektę lokalnej polityki. Uczeń ćwiczy argumentowanie oparte na danych, poznaje kompetencje instytucji oraz rozwija kulturę dialogu.

Należy uwzględnić związek między lokalnym a globalnym wymiarem: uczniowie uczą się dostrzegać współzależności (np. transport szkolny wpływa na emisję spalin, a łańcuchy dostaw wiążą się z przestrzeganiem praw pracowników) i odnosić lokalne problemy do międzynarodowych standardów (np. CZR, prawo do czystego środowiska, godna praca).

Dzięki takiemu podejściu list lub petycja staje się nie prostą prośbą, lecz merytorycznym wnioskiem publicznym osadzonym w szerszym kontekście i przygotowanym do rzeczowego dialogu z władzami.

Przykłady:

1. Samorząd gminny / radni
 - Bezpieczne drogi do szkoły, ciągi pieszo-rowerowe, stojaki na rowery.
 - Terminy odbioru odpadów dostosowane do pracy szkoły; pilotaże kompostowania/bioodpadów.
 - Programy wsparcia dla rodzin/uchodźców (np. dopłaty do biletów, kursy językowe).
 - Współzależność i klimat: infrastruktura, odpady i inkluzja wpływają równocześnie na emisję transportu, gospodarkę cyrkularną i spójność społeczną, co łączy działania gminy z globalnymi zobowiązaniami klimatycznymi i CZR 11, 12, 13.
2. Urząd gminy, miasta / wójt, prezydent miasta
 - Transport publiczny dla uczniów (częstotliwość, trasy linii, ulgi).

- Ograniczenie plastiku i opakowań jednorazowych w przestrzeni miejskiej; stosowanie rozwiązań wielorazowych jako standardu organizacji wydarzeń.
- Zieleń miejska: cienie/przewietrzanie przy szkołach i warsztatach.
- Współzależność i klimat: decyzje miejskie o transporcie, plastiku i zieleni obniżają emisje zanieczyszczeń, poprawiają adaptację do upałów i wysyłają sygnał popytowy do globalnych łańcuchów dostaw (CZR 11, 12, 13).

3. Rada powiatu / urząd powiatowy

- Dostęp do poradni specjalistycznych (psycholog, logopeda, doradztwo zawodowe) w godzinach przyjaznych dla uczniów.
- Programy przeciwdziałania ubóstwu energetycznemu (audyt, dopłaty do efektywności, mikrotermomodernizacje w lokalach komunalnych).
- Współzależność i klimat: wsparcie zdrowia i efektywności energetycznej zmniejsza koszty społeczne kryzysów oraz zapotrzebowanie na energię z paliw kopalnych, co wpisuje się w CZR 3, 7, 13.

4. Poseł / senator / minister (sprawy krajowe)

- Zmiany w programie nauczania: kompetencje zielone, „prawo do naprawy”, etyka AI, edukacja klimatyczna w zawodach.
- Polityka klimatyczna: wsparcie transportu zbiorowego, efektywności energetycznej, gospodarka obiegu zamkniętego; prawo dotyczące młodzieży i pracy młodocianych.
- Współzależność i klimat: prawo krajowe kształtuje standardy rynkowe i edukacyjne, które później „przechodzą” do szkół i firm, wpływając na emisje i konkurencyjność w skali globalnej (CZR 4, 8, 12, 13).

5. Instytucje międzynarodowe / ambasady / organizacje pozarządowe

- Prawa człowieka, migracje, łańcuchy dostaw (etyczna odzież/kosmetyki, certyfikacje).
- Partnerstwa szkoły w projektach współpracy rozwojowej i wymiany (głosy z globalnego Południa w materiałach edukacyjnych).

- Współzależność i klimat: wybory konsumenckie i edukacyjne w Polsce wpływają na warunki pracy i środowisko w krajach produkcji, a standardy międzynarodowe pomagają spinać decyzje lokalne z globalnymi celami klimatycznymi i społecznymi (CZR 8, 12, 13, 16, 17).

6. Przedsiębiorstwa lokalne / sieci handlowe

- Redukcja plastiku (opakowania wielorazowe, refill, depozyty), informacja o recyklingu.
- Lokalne zatrudnienie i standardy godnej pracy na praktykach.
- Zasady darowizn dla szkół (sprzęt trwały, naprawialny; transparentne procedury).
- Współzależność i klimat: polityka zakupowa i kadrowa firm tworzy popyt na trwałe, niskoemisyjne rozwiązania i wzmacnia sprawiedliwe łańcuchy dostaw, co wspiera globalne cele klimatyczne i społeczne (CZR 8, 12, 13).

Kroki w działaniu	Czynności ucznia	Czynności nauczyciela (opcjonalnie)	Na co zwrócić uwagę
1. Sprawa i cel	Jednym zdaniem formułuje sprawę publiczną i cel: na co chce zwrócić uwagę, co ma się zmienić, dlaczego teraz.	Zadaje pytania wspierające sformułowanie celu („co dokładnie?”, „dlaczego to publiczne?”).	Cel = konkretna decyzja/zmiana, nie ogólna „uświadamiająca” prośba.
2. Adresat i kompetencje	Wskazuje właściwy organ/osobę (dyrekcja, gmina, prezydent miasta, powiat, PIP, ZTM...), krótko uzasadnia kompetencję adresata.	Jeśli potrzeba – podpowiada, kto o tym decyduje.	Właściwy adresat = większa szansa na odpowiedź i realizację.
3. Postulat(y) i miernik	Formułuje konkretne 1–3 postulaty	Zachęca do doprecyzowania postulatów (np. zgodnie z celami SMART).	Unikanie listy życzeń; postulaty powinny być realne do wykonania.
4. Dowody i źródła	Dołącza min. 1–2 wiarygodne źródła uzasadniające postulat; nawiązuje do współzależnościach lokalno-globalnych.	Zachęca i pomaga w weryfikacji źródeł danych	Źródła aktualne; oddzielenie faktu od opinii.
5. Forma i ton	Wybiera list/petycję/list otwarty. Umieszcza: nagłówek, adresata, tezę, argumenty (3), postulaty, podpis(y). Forma uprzejma i rzeczowa.	Krótką korektę językową/struktury.	W liście otwartym zapowiedz publikację; w petycji – jasne brzmienie postulatów.
6. Prawo, etyka, obraz	Sprawdza jakie dane zbiera od sygnatariuszy, uzyskuje zgody na zdjęcia, weryfikuje prawa autorskie; stosuje zasady godności i braku	Przypomnienie o Kodeksie w sprawie obrazów i wiadomości	Unikanie szkowania obrazem

Kroki w działaniu	Czynności ucznia	Czynności nauczyciela (opcjonalnie)	Na co zwrócić uwagę
	stygmatyzacji petycji. Stosuje Kodeks w sprawie obrazów i wiadomości (godność, kontekst, brak stygmatyzacji).		
7. Podpisy (gdy petycja)	Organizuje zbieranie podpisów offline/online z krótką klauzulą informacyjną; informuje o czasie i miejscu zbiórki.	—	Zbiórka tylko niezbędnych danych; bez wywierania presji na złożenie podpisu.
8. Złożenie / wysłanie	Składa dokument (ePUAP, poczta, e-mail, kancelaria) i zabezpiecza potwierdzenie złożenia (UPO, pieczęć, e-mail).		Zachować dowód złożenia — to kluczowy dokument.
9. Publikacja (transparentność)	Publikuje list otwarty lub informację, że petycja została złożona.	Zgoda na użycie szkolnych kanałów (jeśli wymagana).	Oddzielenie treści merytorycznej od komentarzy; kultura dyskusji.
10. Informacja zwrotna	W przypadku odpowiedzi: publikuje streszczenie, ocenia, co spełniono.		Zachowanie korespondencji; trzymanie się faktów.
11. Refleksja	Zbiera link/zdjęcia, archiwizuje dokumentację; wpisuje do portfolio; notuje, czego się nauczył.	Rozmowa podsumowująca: proces, wpływ; docenienie wysiłku.	Ocenianie procesu, pomysłowości, rzetelności.

Propozycja kryteriów oceny działania:

1. Cel i publiczny charakter — jednozdaniowa teza: konkretna zmiana decyzji lub działania; sprawa ma wymiar publiczny, nie prywatny.
2. Trafność adresata — wskazany właściwy organ/osoba decyzyjna oraz krótkie uzasadnienie kompetencji adresata.
3. Wyraźnie sformułowane postulaty.
4. Dowody i kontekst lokalno-globalny — min. 1 wiarygodne źródło danych oraz połączenie lokalnego problemu z globalnymi skutkami.
5. Prawo, etyka i dostępność — zgody, poszanowanie godności wizerunku, prawa autorskie; przestrzeganie Kodeksu w sprawie obrazów i wiadomości.
6. Dokumentacja i efekt — potwierdzenie złożenia, zachowana korespondencja.
7. Krótka refleksja: czego się nauczyłem/łam i jeden konkretny krok do poprawy.

Narzędzia pomocne w realizacji działań

Macierz Eisenhowera

Macierz Eisenhowera to cztery pola oparte na dwóch osiach: Ważne — Nieważne oraz Pilne — Niepilne. Służy do wyboru działań, które wymagają natychmiastowego wykonania, zaplanowania, uproszczenia lub świadomego odłożenia. Pozwala skoncentrować zasoby na tym, co rzeczywiście wpływa na powodzenie inicjatywy.

Krótki praktyczny schemat dla uczniów

- Krok 1: Spisz wszystkie zadania.
- Krok 2: Obok każdego zadania zapisz konsekwencję, jeśli nie zostanie wykonane.
- Krok 3: Przypisz pole i wybierz jedną z trzech reakcji: zrobić teraz, zaplanować, uprościć, odłożyć.
- Krok 4: Aktualizuj macierz co 2–3 dni i po kluczowych terminach.

Przykład macierzy dla petycji i zbiórki

Ważne i pilne (petycja) Przygotowanie i złożenie dokumentu w terminie; poprawka formalna uniemożliwiająca przyjęcie. (zbiórka) Przygotowanie i złożenie dokumentu w terminie; poprawka formalna uniemożliwiająca przyjęcie.	Ważne i niepilne (petycja) Gromadzenie i weryfikacja źródeł, budowa lokalno-globalnego uzasadnienia, planowanie spotkań z decydentami. (zbiórka) Gromadzenie i weryfikacja źródeł, budowa lokalno-globalnego uzasadnienia, planowanie spotkań z decydentami.
Nieważne i pilne (petycja) Szybkie formatowanie pliku zgodnie z wymogami kancelarii, publikacja informacji o złożeniu. (zbiórka) Szybkie formatowanie pliku zgodnie z wymogami kancelarii, publikacja informacji o złożeniu.	Nieważne i niepilne (petycja) Estetyczne poprawki tekstu treść merytoryczną, dodatki promocyjne niezwiększające szans realizacji postulatu. (zbiórka) Estetyczne poprawki tekstu, dodatki promocyjne niezwiększające szans realizacji postulatu.

Tablica Kanban — narzędzie do ogarnięcia działań

Kanban to tablica z kartkami zadań, która pokazuje, co trzeba zrobić, nad czym pracujemy i co już zakończono. Umożliwia zespołowi widzenie postępu w czasie rzeczywistym i zapobiega rozproszeniu pracy na zbyt wiele wątków.

Zasady działania

- **Kolumny:** minimalny układ — Do zrobienia → W toku → Do sprawdzenia → Gotowe.
- **Karteczki zadaniowe:** jedna karta = jedno konkretne zadanie z krótkim tytułem i warunkiem ukończenia.
- **Limity WIP (work in progress):** w kolumnach W toku i Do sprawdzenia trzymaj maksymalnie 2–3 karty jednocześnie, by wymusić finalizację zadań.
- **Pull, nie push:** bierzesz nową kartę tylko wtedy, gdy zwolni się miejsce — unikasz nakładania zadań na innych.
- **Definicja gotowości DoD (definicja ukończenia – definition of done):** ustal krótkie kryteria, które mówią, kiedy karta jest naprawdę skończona (np. „wydrukowane i dostarczone”, „potwierdzenie odbioru e-mail”).

Instrukcja dla ucznia prowadzącego akcję

- **Uruchom tablicę:** fizyczna (tablica, taśma, karteczki) lub cyfrowa (Trello, Miro).
- **Twórz zadania w formie czasowników:** „napisać list”, „umówić odbiór”, „przygotować plakaty”.
- **Ustal WIP:** określ ile zadań może być równocześnie w W toku (np. 2).
- **Daily 5 minut:** codziennie szybko przesuwasz karty i zapisujesz co cię blokuje („czekam na potwierdzenie”).
- **Zamykanie karty:** każda karta w Gotowe musi mieć dowód wykonania — link, zdjęcie, skan, datę i krótką notatkę o rezultacie.

Rola nauczyciela:

- **Pomoc przy regułach:** wspieraj definiowanie DoD i limitów WIP.

- **Pytania ułatwiające:** zamiast przejmować zadania, pytaj „co blokuje?”, „kto odpowiada?”, „jaki jest termin?”.
- **Kontrola zgodności:** przed przejściem do Gotowe sprawdź, czy kryteria są spełnione.

Krótkie wskazówki praktyczne

- Koloruj karty tagami, np.: Pilne, Kontakt z partnerem, Logistyka.
- Dopilnuj, by każda karta miała przypisaną osobę odpowiedzialną i termin.
- Archiwizuj zamknięte karty z krótką refleksją: co poszło dobrze, co poprawić.

Przykład tablicy Kanban – obraz wygenerowany przez AI

GROW — narzędzie coachingowe dla nauczyciela facylitującego działania obywatelskie

GROW to cztery etapy krótkiej sesji coachingowej, które pomagają przekształcić pomysł w konkretny plan. Wystarczają krótkie spotkania 5–15 minutowe, skupione na jednym celu działania (petycja, list otwarty, zbiórka). Poniżej praktyczne pytania i przykłady.

G — Goal (Cel)

- Co: ustalenie jasnego, mierzalnego celu działania (kroku w działaniu).
- Pytania nauczyciela: Jaki konkretny rezultat chcesz osiągnąć? Jak sprawdzisz, że to osiągnąłeś? Jaki termin?
- Przykłady:
 - „Do 01.11 zebrać 300 podpisów papierowych i przekazać petycję z potwierdzeniem nadania przez sekretariat szkoły”.
 - „Zorganizować punkt zbiórki odzieży w szkole i przekazać dary partnerowi z podpisanym protokołem przekazania do 14 dni od zakończenia zbiórki”.
 - „Opublikować krótki film edukacyjny na szkolnym profilu i uzyskać min. 500 wyświetleń oraz 30 komentarzy wspierających postulaty kampanii”.

R — Reality (Rzeczywistość)

- Co: szybka ocena stanu obecnego — zasoby, bariery, dowody.
- Pytania nauczyciela: Co już masz? Czego Ci brakuje? Co Cię blokuje? Jakiego ryzyka widzisz?
- Przykłady diagnozy:
 - „Mamy wzór petycji i 6 wolontariuszy, brak potwierdzenia terminu z kancelarią urzędu”.
 - „Posiadamy kontakt do lokalnego NGO, ale partner wymaga protokołu przekazania i listy darów”.
 - „Szkolny profil ma 800 obserwujących; nie mamy jeszcze gotowego materiału wideo ani planu publikacji”.

O — Options (Opcje / rozwiązania)

- Co: generowanie możliwych dróg działania, ocena ich wykonalności i ryzyka.
- Pytania nauczyciela: Jakie masz warianty działania? Co możesz uprościć? Która opcja daje największy efekt przy najmniejszym ryzyku?
- Przykłady opcji:
 - „Złożyć petycję papierową przez sekretariat szkoły; zachować pieczęć kancelarii jako dowód; rozesłać fragment informacji do lokalnych mediów”.
 - „Uruchomić Google Form do rejestracji poparcia (imię, miejscowość), równolegle zbierać podpisy papierowe; nauczyciel wysła ostateczny dokument z konta szkoły”.
 - „Umówić konkretny termin odbioru darów z partnerem i przygotować prosty protokół przekazania (lista, podpisy, zdjęcie bez wizerunków dzieci)”.
 - „Zorganizować stoisko w weekend na lokalnym targu zamiast rozbudowanej kampanii online — większy zasięg w krótszym czasie”.

W — Will (Wola i plan działania)

- Co: wybór opcji, przypisanie zadań, terminy i kryteria weryfikacji.
- Pytania nauczyciela: Co konkretnie zrobisz teraz? Kto to robi i kiedy? Jak udokumentujesz wykonanie?
- Przykłady zobowiązań:
 - „Kasia wydrukuje 200 arkuszy petycji do środy; Marek zbierze podpisy podczas przerw w czwartek i piątek; sekretariat złoży petycję w poniedziałek i wyda pieczęć — skan potwierdzenia wstawimy do Kanbana”.
 - „Ola przygotuje formularz online dziś wieczorem; Tomek przygotuje listę rzeczy przyjmowanych do zbiórki do soboty; nauczyciel skontaktuje się z partnerem i potwierdzi termin odbioru do poniedziałku”.

Temat: Sieć powiązań: jak zależymy od siebie?

Odniesienie do podstawy programowej

Technikum (wymaganie obowiązkowe): Uczeń identyfikuje polityczne, gospodarcze, finansowe, społeczne i ekologiczne zależności między Polską a resztą świata oraz analizuje wybrane z nich, wskazując ich przyczyny, w tym historyczne, oraz konsekwencje.

Szkoła branżowa (wymaganie obowiązkowe): Uczeń identyfikuje polityczne, gospodarcze, finansowe, społeczne i ekologiczne zależności między Polską a resztą świata oraz wskazuje ich przyczyny, w tym historyczne, i konsekwencje.

Po zajęciach osoba ucząca się będzie:

- Potrafiła zidentyfikować po jednej zależności łączącej Polskę ze światem w każdym z pięciu wymiarów: politycznym, gospodarczym, finansowym, społecznym, kulturowym i ekologicznym.
- Umiała opisać wybrany przypadek współzależności wskazując jedną przyczynę oraz dwa skutki: dla Polski i dla wybranego państwa globalnego Południa.
- Potrafiła porównać dwie perspektywy tego samego zjawiska (Polska i kraj globalnego Południa).
- Świadoma wpływu decyzji/regulacji międzynarodowej (UE/ONZ/Rada Europy) na analizowaną zależność.

Czas: 45 minut

Metody

- Analiza przypadku (case study)
- Rozmowa kierowana
- Pomyśl – Porozmawiaj w parze – Podziel się

Materiały

- 1 kłębek włóczki (min. 40–50 m, wyraźny kolor)
- Wydrukowane karty przypadków
- Wydrukowana instrukcja do ćwiczenia dla każdej z grup
- Karteczki samoprzylepne
- Tablica/flipchart + mazaki
- (opcjonalnie) Mapa świata.

Faza wstępna (5 min.)

Rozpocznij od ćwiczenia *Wyłącznik świata*. To rozgrzewka na początek lekcji, która ma skłonić uczniów i uczennice do refleksji, formułowania myśli i współpracy.

Polecenie dla uczniów: „Wyobraź sobie, że Polska odłączyła się od reszty państw, zamknęła granice i zerwała wszelkie powiązania z innymi krajami. W parach sformułujcie po jednym skutku w każdej z czterech kategoriach: polityka i bezpieczeństwo, gospodarka i finanse, społeczeństwo i kultura, ekologia”. Po 2 minutach zbierz po jednym hasle od kilku par. Podsumuj ćwiczenie, nawiązując do tematu i celów lekcji.

Faza realizacyjna (37 min.)

Rozpocznij ćwiczenie - *W sieci*.

Cel: Na konkretnych przykładach pokażemy, jak Polska jest powiązana z innymi państwami i jak na nie wpływa.

Przebieg

1. Rozdaj 18 kart faktów. W zależności od liczby uczniów:
 - a. każdy może dostać 1–2 karty,
 - b. lub 1–2 karty na parę. Nie musisz dzielić ich równo.
2. Uczniowie czytają swoje karty.
 - a. Przygotowują krótką odpowiedź na pytanie znajdujące się na początku karty.
 - b. Zapamiętują pytanie z końca karty, które mają przekazać dalej.
2. Start: zaczyna przypadek nr 1 – Brazylia.
 - a. Odpowiada na własne pytanie.
 - b. Zadaje pytanie przypadkowi nr 2 – Polsce.
 - c. Przekazuje jej kłębek włóczki, jednocześnie trzymając swój koniec.
3. Kolejne tury (przebiegają według tego samego schematu):
 - a. Uczeń/uczniowie, do którego/których trafiło pytanie, odpowiada/ją.
 - b. Zadaje/ją pytanie kolejnym adresatom (z końca swojej karty).
 - c. Przekazuje/ją włóczkę dalej i trzyma/ją swój odcinek.

Wszyscy trzymają włóczkę przez cały czas – powstaje widoczna sieć połączeń.

Zakończenie

Kiedy ostatnia grupa udzieli odpowiedzi, pokreśl: *Na tym kończy się nasza wspólna opowieść. Spójrzcie na sieć połączeń, którą stworzyliście – widać na niej, że Polska nie działa w próżni, lecz jest spleciona z wieloma kontynentami i instytucjami świata*

Przejdź do podsumowania:

- Porozmawiajcie o tym, co symbolizuje sieć wykonana podczas tego ćwiczenia.
- Nazwijcie obszary zależności (gospodarka, polityka, ekologia, społeczeństwo, finanse).

- Na przykładzie wybranego obszaru określcie przyczyny danego zjawiska (w tym historyczne) oraz jego skutki.
- Zastanówcie się, jakie mogą być różnice i podobieństwa w patrzeniu na wybrane zjawisko przez mieszkańców globalnego Południa i Polski.

Faza podsumowania (3 min.)

Poproś, aby każdy powiedział jedno słowo, które jego zdaniem oddaje sens dzisiejszej lekcji.

Załącznik nr 1. Spis kart przypadku dla nauczyciela_ki

Nr	Państwo/ region	Pytanie, na które odpowiada
1	Brazylia	Jak produkcja soi w Brazylii wpływa na wylesianie Amazonii i życie społeczności rdzennych?
2	Polska	Jak import soi z Brazylii wpływa na rolnictwo i produkcję mięsa w Polsce?
3	Europa (Bruksela)	Jakie przepisy wprowadziliście w sprawie wylesiania i jak będą egzekwowane?
4	Peru	Jak rosnąca produkcja awokado wpływa na środowisko i ludzi?
5	Polska	Dlaczego awokado stało się tak popularne w Polsce?
6	Ekwador	Jak wygląda produkcja bananów i jakie ma skutki dla ludzi?
7	Polska	Jakie certyfikaty i kontrole decydują o tym, które banany trafiają do sklepów?
8	Kenia	Jak wasze plantacje kwiatów radzą sobie z wyzwaniami środowiskowymi i społecznymi?
9	Polska	Jak decyzje UE dotyczące standardów importu wpływają na to, jakie kwiaty trafiają do sklepów?

10	Europa	Jakie przepisy wprowadzono, aby kontrolować jakość sprowadzanych kwiatów i ograniczać ich negatywny wpływ na środowisko i ludzi?
11	Demokratyczna Republika Konga	Jak wygląda u was wydobywanie kobaltu i jakie działania podejmujecie, by ograniczyć nadużycia?
12	Polska	Jakie macie sposoby, aby upewnić się, że kobalt nie pochodzi z nielegalnych kopalni?
13	Chiny	Jak wasza produkcja wpływa na ceny elektroniki i dostępność baterii w Europie i w Polsce?
14	Polska	Jak niedobory chipów i baterii w ostatnich latach wpłynęły na wasze fabryki i na zwykłych konsumentów?
15	Bangladesz	Jak wyglądają warunki pracy w waszych fabrykach i jakie ma to skutki dla ludzi?
16	Polska	Jak patrzymy na warunki produkcji ubrań i czy temat ten pojawia się w naszej debacie publicznej?
17	USA / ONZ	Jak rozmowy w ONZ o odpowiedzialnym handlu i prawach człowieka dotyczą produkcji w Azji i konsumpcji w Europie?
18	Polska	Jak uczestniczycie w działaniach ONZ dotyczących globalnych wyzwań i jakie znaczenie ma to dla waszej polityki i gospodarki?

19	Europa	Jak Unia Europejska i inne instytucje wspierają działania ONZ i jak to przekłada się na życie w Polsce?
----	--------	---

Załącznik nr 2. Karty faktów

PRZYPADEK 1 – Brazylia: soja i lasy Amazonii

Zastanówcie się: Jak produkcja soi w Brazylii wpływa na wylesianie Amazonii i życie społeczności rdzennych?

Polska sprowadza rocznie z Brazylii i Argentyny około 3,2 mln ton śruty sojowej (2022). To podstawa pasz dla drobiu, świń i bydła, dlatego ma bezpośredni wpływ na ceny mięsa i nabiału w Polsce. Ponad 80% importowanej do nas soi pochodzi z Ameryki Południowej.

Brazylia jest największym producentem soi na świecie (ok. 153 mln ton w 2022 r.). Rozszerzanie upraw odbywa się m.in. kosztem Amazonii. Według brazylijskiego instytutu INPE w 2023 r. wycięto tam ok. 9 tys. km² lasu. Amazonia to dom milionów gatunków i ok. 400 społeczności rdzennych – utrata lasów niszczy ich środowisko życia i przyspiesza zmiany klimatu.

Na wylesianiu zyskują wielkie gospodarstwa i koncerny rolne, które eksportują soję do Europy i Chin. Tracą małe gospodarstwa i społeczności lokalne, które mają gorszy dostęp do ziemi i wody.

Pytanie:

Polsko, jak import soi z Brazylii wpływa na wasze rolnictwo i produkcję mięsa?

- *USDA FAS – Brazil Oilseeds and Products (soy production trends): <https://apps.fas.usda.gov/psdonline/>*
- *INPE – Amazon deforestation (PRODES), 2023 overview: <https://terrabrasilis.dpi.inpe.br/en/home-page/>*

PRZYPADEK 2 – Polska: soja i ceny mięsa

Zastanówcie się: *Jak import soi z Brazylii wpływa na rolnictwo i produkcję mięsa w Polsce?*

Polska jest największym producentem mięsa drobiowego w Unii Europejskiej – w 2021 roku wyprodukowaliśmy 2,6 mln ton kurczaków (Eurostat). Około połowa tej produkcji trafia na eksport, głównie do Niemiec, Francji i Wielkiej Brytanii. Tak duża skala jest możliwa tylko dzięki tanim paszom, których podstawą jest importowana soja.

W Polsce uprawia się zaledwie 300 tys. ton soi rocznie (dane GUS 2022), co pokrywa mniej niż 10% zapotrzebowania. Oznacza to całkowite uzależnienie polskich rolników i przemysłu paszowego od importu soi z Brazylii i Argentyny.

Unia Europejska przyjęła niedawno prawo dotyczące tzw. produktów wolnych od wylesiania. Oznacza to, że w najbliższych latach każda firma sprowadzająca soję będzie musiała udowodnić, że nie pochodzi ona z terenów wyciętych po 2020 roku. Importerzy będą przedstawiać mapy satelitarne i dokumenty potwierdzające źródło pochodzenia. Dla Polski oznacza to wyższe koszty importu, a dla konsumentów prawdopodobne podwyżki cen mięsa, mleka i jaj.

Pytanie:

Europo (Brukselo), jakie dokładnie przepisy wprowadziliście w sprawie wylesiania i jak będą egzekwowane?

- MRiRW – Rynek roślin oleistych (import śruty sojowej): <https://www.gov.pl/attachment/43138a1b-fcda-4b48-b648-98d258831f8d>
- Eurostat – Agricultural production: livestock & meat (Poland largest poultry producer): https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Agricultural_production_-_livestock_and_meat

PRZYPADEK 3 – Europa (Bruksela): przepisy przeciw wylesianiu

Dowiedzcie się: *Jakie przepisy wprowadziliście w sprawie wylesiania i jak będą egzekwowane?*

Unia Europejska w 2023 roku przyjęła rozporządzenie o tzw. produktach wolnych od wylesiania. To pierwsze tak szczegółowe prawo na świecie, które wiąże handel międzynarodowy z ochroną środowiska.

Rozporządzenie obejmuje sześć kluczowych towarów: soję, kawę, kakao, wołowinę, olej palmowy, drewno i kauczuk. Każdy importer będzie musiał udowodnić, że sprowadzane towary nie pochodzą z terenów wylesionych po 2020 roku. Firmy będą musiały dostarczać dokładne współrzędne GPS plantacji, zdjęcia satelitarne i dokumentację łańcucha dostaw.

UE odpowiada za około 16% światowego importu produktów związanych z wylesianiem. Wprowadzenie tego prawa oznacza, że to właśnie europejscy konsumenci – w tym Polacy – mają wpływ na sytuację w Ameryce Południowej, Afryce i Azji.

Dzięki nowym regulacjom rolnicy w Polsce mogą spodziewać się, że pasze sojowe i inne produkty rolne będą droższe, ale jednocześnie będą pochodziły z bardziej etycznych źródeł.

Pytanie:

Peru, wasz kraj eksportuje do Europy dużo owoców, w tym awokado. Jak rosnąca produkcja awokado wpływa u was na środowisko i ludzi?

- WWF – EU consumption & imported deforestation (2021 report): https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/wwf_eu_deforestation_report_2021.pdf
- EUR-Lex – Regulation (EU) 2023/1115 on deforestation-free products (EUDR): <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1115/oj>

PRZYPADEK 4 – Peru: awokado i woda

Zastanówcie się: *Jak rosnąca produkcja awokado wpływa na środowisko i ludzi?*

Peru należy do światowych liderów eksportu awokado – w 2022 r. wysłano za granicę ok. 600 tys. ton. Największe uprawy leżą w regionie Ica, który jest naturalnie suchy. Do wyhodowania jednego awokado potrzeba średnio ok. 320 litrów wody (ok. 2000 l/kg). Pobór wody z warstw podziemnych powoduje spadek poziomu wód i okresowe braki wody pitnej w okolicznych miejscowościach. Eksport tworzy tysiące miejsc pracy i zwiększa dochody rolnictwa, ale jednocześnie nasila konflikty o wodę, obniża przepływy w rzekach i wpływa na lokalne ekosystemy. Popyt w Europie – także w Polsce – bezpośrednio wzmacnia te trendy.

Pytanie:

Polsko, dlaczego awokado stało się tak popularne w waszym kraju?

- WITS/UN Comtrade – Peru exports of avocados (global): <https://wits.worldbank.org/trade/comtrade/en/country/All/year/2023/tradeflow/Exports/partner/WLD/product/080440>
- Water Footprint Network – Water Footprint of Avocado (global averages): https://waterfootprint.org/media/downloads/Report_64_WaterFootprintCropsVol1_1.pdf
- Water Witness – ‘Squeezed Dry: Peru’s Ica Valley Water Crisis’ (2024): <https://waterwitness.org/wp-content/uploads/2024/05/Peru-Ica-Water-Crisis-Report-Water-Witness-Alliance-2024.pdf>

PRZYPADEK 5 – Polska: awokado w sklepach

Zastanówcie się: *Dlaczego awokado stało się tak popularne w waszym kraju?*

W Polsce awokado stało się popularne w ciągu kilkunastu lat. Około 2008 r. import wynosił ok. 2 tys. ton rocznie; dziś przekracza 30 tys. ton. Najczęściej sprowadzamy je z Peru, Chile i Hiszpanii.

Awokado kojarzy się ze zdrową kuchnią i jest chętnie kupowane przez młodsze pokolenia. Popularność nakręcają media społecznościowe i oferta gastronomii (tosty z awokado, guacamole). Rosnąca dostępność w dużych sieciach i niższe ceny sprawiły, że awokado stało się codziennym produktem, a nie egzotyczną ciekawostką.

To oznacza, że polskie wybory konsumenckie są połączone z realiami upraw w Ameryce Południowej – im większy popyt w Europie, tym silniejsza presja na produkcję tam, gdzie warunki wodne są ograniczone.

Pytanie:

Ekwadorze, waszym najważniejszym towarem eksportowym są banany. Jak wygląda ich produkcja i jakie ma skutki dla ludzi?

- WITS/UN Comtrade – Poland imports of avocados (2023):
<https://wits.worldbank.org/trade/comtrade/en/country/POL/year/2023/tradeflow/Imports/partner/ALL/product/080440>

PRZYPADEK 6 – Ekwador: banany i pestycydy

Dowiedzcie się: *Jak wygląda produkcja bananów i jakie ma skutki dla ludzi?*

Ekwador to największy eksporter bananów na świecie — rocznie wysyła za granicę około 6,5 mln ton. Polska kupuje 450–500 tys. ton bananów rocznie, więc owoce z Ekwadoru trafiają do naszych sklepów przez cały rok.

Produkcja bananów jest wymagająca: plantacje walczą z chorobami grzybowymi i szkodnikami, dlatego często używa się oprysków z samolotów. Chemikalia trafiają nie tylko na pola, ale też na okoliczne osiedla, szkoły i wody powierzchniowe. Organizacje zdrowotne zwracają uwagę na częstsze problemy skórne i oddechowe wśród mieszkańców żyjących w pobliżu plantacji.

Warunki pracy są trudne. Na wielu plantacjach płace wynoszą około 10–15 dolarów dziennie. Pracownicy skarżą się na długie zmiany i niewystarczające zabezpieczenia przy kontakcie z pestycydami. Z drugiej strony sektor bananowy daje w Ekwadorze pracę setkom tysięcy osób i jest filarem eksportu kraju.

Pytanie:

Polsko, jakie certyfikaty i kontrole decydują o tym, które banany trafiają do waszych sklepów?

- WITS/UN Comtrade – Poland imports of bananas (2023):
<https://wits.worldbank.org/trade/comtrade/en/country/POL/year/2023/tradeflow/Imports/partner/ALL/product/080300>
- FAO – Banana Market Review (Preliminary results 2022): <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/3960b1b8-6cef-4ea0-b046-7b3d007bf724/content>

PRZYPADEK 7 – Polska: banany w sklepach i standardy

Sprawdźcie: *jakie certyfikaty i kontrole decydują o tym, które banany trafiają do sklepów?*

Polska sprowadza rocznie około 450–500 tys. ton bananów, głównie z Ekwadoru, Kolumbii i Kostaryki. Na etykiecie w sklepie widzimy kraj pochodzenia i czasem znak Fairtrade lub Rainforest Alliance, ale te certyfikaty nie są wymagane przez prawo – zależą od decyzji sklepów i dostawców.

Banany są kontrolowane przez polskie instytucje: sprawdzane są poziomy pestycydów, obecność szkodników i jakość owoców. Konsument widzi głównie kraj pochodzenia i ewentualny certyfikat, a o tym, jakie banany trafiają do sklepów, decydują przepisy UE, polskie kontrole i polityka sieci handlowych.

Certyfikaty etyczne i środowiskowe mogą poprawiać warunki na plantacjach, ale w Polsce nie są standardem.

Pytanie:

Kenio, skoro w UE rośnie nacisk na odpowiedzialny import, jak wasze plantacje kwiatów radzą sobie z wyzwaniami środowiskowymi i społecznymi?

- GIS – Państwowa Inspekcja Sanitarna (pozostałości pestycydów w żywności): <https://www.gov.pl/web/gis>
- PIORiN – Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa (kontrole fitosanitarne importu): <https://piorin.gov.pl>
- IJHARS – Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (kontrole jakości/oznakowania): <https://ijhars.gov.pl>

PRZYPADEK 8 – Kenia: róże na Dzień Kobiet

Dowiedzcie się: *Jak wasze plantacje kwiatów radzą sobie z wyzwaniami środowiskowymi i społecznymi?*

Kenia należy do największych dostawców róż na rynek europejski. Szacuje się, że około 38% róż sprzedawanych w UE pochodzi właśnie stamtąd. Najwięcej plantacji działa w rejonie jeziora Naivasha, gdzie intensywne nawadnianie szklarni obniża poziom wód i utrudnia dostęp do wody pobliskim wsiom.

Na plantacjach pracują głównie kobiety. Zarobki to zwykle 2–3 USD dziennie, a przy środkach ochrony roślin zdarzają się braki w wyposażeniu i szkoleniach. Jednocześnie ogrodnictwo jest jednym z filarów gospodarki Kenii, dając pracę setkom tysięcy osób i zapewniając stały przypływ waluty.

Pytanie:

Polsko, jak decyzje Unii Europejskiej dotyczące standardów importu wpływają na to, jakie kwiaty trafiają do waszych sklepów?

- DG AGRI – EU market for cut flowers (context): https://agriculture.ec.europa.eu/index_en
- Environmental impacts around Lake Naivasha (review): https://www.researchgate.net/publication/344285280_Lake_Naivasha_and_floriculture_environmental_impacts_review
- Kenya Flower Council – industry overview: <https://kenyaflowercouncil.org/>

PRZYPADEK 9 – Polska: import kwiatów

Dowiedzcie się: *Jak decyzje Unii Europejskiej dotyczące standardów importu wpływają na to, jakie kwiaty trafiają do sklepów?*

Do Polski co roku trafia ponad 200 milionów kwiatów ciętych. Duża część przechodzi przez giełdy w Holandii, ale rośnie też bezpośredni import z Afryki (Kenia, Etiopia). Kwiaty są transportowane samolotami w chłodniach, co zapewnia świeżość, ale wiąże się z wysokim śladem węglowym.

W polskich sklepach i kwiaciarniach coraz częściej pojawiają się oznaczenia Fairtrade lub Rainforest Alliance, jednak nie są one standardem. Część sieci handlowych zaczyna wpisywać wymogi dotyczące warunków pracy i ochrony środowiska do umów z dostawcami, ale nadal cena pozostaje głównym kryterium decyzji zakupowych.

Pytanie:

Europo, jakie przepisy wprowadziliście, aby kontrolować jakość sprowadzanych kwiatów i ograniczać ich negatywny wpływ na środowisko i ludzi?

- *Rainforest Alliance – Certification Program (agriculture): <https://www.rainforest-alliance.org/business/certification/>*
- *Fairtrade – Flowers & Plants standard (certyfikacja): <https://www.fairtrade.net/product/flowers-plants>*

PRZYPADEK 10 – Europa: kontrola jakości importu kwiatów

Dowiedzcie się: *Jakie przepisy wprowadzono, aby kontrolować jakość sprowadzanych kwiatów i ograniczać ich negatywny wpływ na środowisko i ludzi?*

Unia Europejska jest największym rynkiem na świecie dla kwiatów ciętych – sprowadza ich rocznie ponad 5 mld euro (Eurostat 2022). Aby chronić zdrowie ludzi i środowisko, UE nakłada na importerów obowiązek spełniania norm fitosanitarnych. Oznacza to, że wszystkie kwiaty muszą być wolne od szkodników i chorób roślin, a sposób ich produkcji podlega kontroli.

Coraz większą rolę w polityce handlowej UE odgrywają także certyfikaty etyczne i ekologiczne, takie jak Fairtrade czy Rainforest Alliance. Dzięki nim konsumenci mogą wybierać produkty, które powstają w bardziej odpowiedzialnych warunkach.

Decyzje Unii mają duże znaczenie nie tylko dla sklepów i konsumentów w Europie, ale także dla rolników i pracowników w Afryce czy Ameryce Południowej. Jeżeli UE podnosi wymagania dotyczące ochrony środowiska, to producenci w krajach globalnego Południa muszą zmieniać swoje praktyki – czasem oznacza to wyższe koszty, ale też lepsze warunki pracy i ochronę zdrowia.

Pytanie:

Demokratyczna Republika Konga, w UE zastrzamy wymogi nie tylko dla roślin, ale także dla surowców strategicznych. Jak wygląda u was wydobycie kobaltu i jakie działania podejmujecie, by ograniczyć nadużycia?

- VGB (EU floriculture) update on cut roses checks & False Codling Moth (2024): <https://www.vgb.nl/files/uf-fcm-update-july2024.pdf>
- Regulation (EU) 2016/2031 – Plant health law (import of plants/flowers): <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/2031/oj>

PRZYPADEK 11 – Demokratyczna Republika Konga: kobalt do baterii

Dowiedzcie się: *Jak wygląda u was wydobywanie kobaltu i jakie działania podejmujecie, by ograniczyć nadużycia?*

Demokratyczna Republika Konga (DRK) jest światowym centrum wydobywania kobaltu. To właśnie tam powstaje około 70% całej globalnej produkcji tego metalu (USGS 2022). Kobalt jest kluczowym surowcem do produkcji baterii litowo-jonowych, które znajdują się w telefonach komórkowych, laptopach, a także samochodach elektrycznych.

Wydobywanie kobaltu w DRK ma jednak swoją ciemną stronę. Oprócz dużych kopalni przemysłowych działają tam tysiące małych, nieformalnych kopalni, w których pracują dziesiątki tysięcy ludzi, często bez odpowiednich zabezpieczeń. Amnesty International i UNICEF udokumentowały przypadki pracy dzieci w kopalniach – niektóre z nich mają zaledwie 10–12 lat. Wypadki, choroby układu oddechowego i skażenie środowiska to codzienność wielu lokalnych społeczności.

Dla mieszkańców DRK wydobywanie kobaltu jest jednocześnie przekleństwem i szansą. Z jednej strony daje im źródło dochodu – zarobki w kopalniach są często wyższe niż w innych sektorach gospodarki. Z drugiej – prowadzi do degradacji środowiska, wyczerpania i uzależnienia całej gospodarki kraju od jednego surowca.

Pytanie:

Polsko, skoro produkujecie baterie, jakie macie sposoby, aby upewnić się, że kobalt nie pochodzi z nielegalnych kopalni?

- Amnesty International – ‘This is what we die for’ (2016) – child labour in DRC cobalt: <https://www.amnesty.org/en/documents/afr62/3183/2016/en/>
- USGS – Mineral Commodity Summaries 2023: Cobalt: <https://pubs.usgs.gov/periodicals/mcs2023/mcs2023-cobalt.pdf>

PRZYPADEK 12 – Polska: fabryki baterii

Dowiedzcie się: *Jakie macie sposoby, aby upewnić się, że kobalt nie pochodzi z nielegalnych kopalni?*

Polska należy do czołówki producentów baterii litowo-jonowych w Europie. To miejsca pracy, podatki i silne powiązanie polskiej gospodarki z europejską elektromobilnością.

Nie mamy własnych złóż kobaltu. Surowiec płynie do nas globalnym łańcuchem: wydobyte w Demokratycznej Republice Konga, następnie rafinacja głównie w Chinach, gdzie partie z różnych źródeł są mieszane. To sprawia, że pełne ustalenie pochodzenia jest trudne – firmy prowadzą audyty dostawców i korzystają ze standardów odpowiedzialnego pozyskiwania, ale nie zawsze da się to zweryfikować w 100%. Unia wprowadza tzw. „paszport baterii” (elektroniczną metryczkę z danymi o materiałach i śladzie węglowym), który w najbliższych latach ma zwiększyć przejrzystość łańcuchów.

Pytanie:

Chiny, wy oczyszczacie większość kobaltu z Konga. Jak wasza produkcja wpływa na ceny elektroniki i dostępność baterii w Europie i w Polsce?

- EUR-Lex – Regulation (EU) 2023/1542 on batteries & waste batteries (battery passport): <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1542/oj>
- LG Energy Solution – Poland plant (overview): <https://www.lgensol.com/>
- IEA – Global Supply Chains of EV Batteries (2022): <https://iea.blob.core.windows.net/assets/4eb8c252-76b1-4710-8f5e-867e751c8dda/GlobalSupplyChainsofEVBatteries.pdf>

PRZYPADEK 13 – Chiny: elektronika i kobalt

Dowiedzcie się: *Jak wasza produkcja wpływa na ceny elektroniki i dostępność baterii w Europie i w Polsce?*

Chiny są globalnym liderem w przetwarzaniu kobaltu i produkcji baterii. Oczyszczają około 70% światowego kobaltu i produkują ponad 70% baterii litowo-jonowych (IEA, 2022). Większość surowca wydobytego w Demokratycznej Republice Konga trafia najpierw do hut w Chinach, gdzie miesza się z innymi partiami.

Dzięki temu Chiny kontrolują kluczowy etap w łańcuchu dostaw – od nich zależy, ile baterie będą kosztować i czy w ogóle będą dostępne. Widać to było szczególnie podczas pandemii COVID-19, kiedy zamknięcia portów w Azji doprowadziły do wzrostu cen baterii i elektroniki o 20–30% w Europie.

Polska jako producent baterii i jednocześnie importer elektroniki, jest bardzo zależna od decyzji i sytuacji gospodarczej w Chinach. W 2022 roku Polska sprowadziła elektronikę i sprzęt elektryczny z Chin o wartości ponad 120 mld złotych (GUS). To telefony, laptopy, telewizory i setki innych urządzeń, które są dziś podstawą życia codziennego w polskich domach i firmach.

Pytanie:

Polsko, jak niedobory chipów i baterii w ostatnich latach wpłynęły na wasze fabryki i na zwykłych konsumentów?

- IEA – Global Supply Chains of EV Batteries (China share of refining & battery production): <https://www.iea.org/reports/global-supply-chains-of-ev-batteries>

PRZYPADEK 14 – Polska: elektronika z Azji

Dowiedzcie się: *Jak niedobory chipów i baterii w ostatnich latach wpłynęły na wasze fabryki i na zwykłych konsumentów?*

Kryzys chipowy, który rozpoczął się w 2020 roku, mocno uderzył w polską gospodarkę i konsumentów. Brakowało półprzewodników do samochodów, laptopów i smartfonów. W efekcie ceny elektroniki w Polsce wzrosły średnio o 20–30%, a czas oczekiwania na nowe komputery sięgał kilku miesięcy.

Polska sprowadza elektronikę wartą ponad 120 mld zł rocznie – głównie z Chin, Korei Południowej i Wietnamu.

Jednocześnie Polska mierzy się z rosnącym problemem odpadów elektronicznych.

W 2021 roku wytworzono w naszym kraju ponad 500 tys. ton e-odpadów, z czego tylko około 40% trafiło do recyklingu (Eurostat).

Oznacza to, że ogromna część sprzętu, sprowadzanego m.in. z Chin, po kilku latach staje się problemem środowiskowym u nas.

Pytanie:

Bangladeszu, podobnie jak inne kraje Azji produkujecie dla Europy tanie towary. Jak wyglądają warunki pracy w waszych fabrykach i jakie skutki ma to dla ludzi?

- Eurostat – Waste statistics: WEEE (overview): https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Waste_statistics_-_electrical_and_electronic_equipment
- JRC – Chips Supply Chain Disruptions in the EU (2023): https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC139558/JRC139558_01.pdf

PRZYPADEK 15 – Bangladesz: odzież i warunki pracy

Dowiedzcie się: *Jak wyglądają warunki pracy w waszych fabrykach i jakie skutki ma to dla ludzi?*

Bangladesz jest jednym z największych producentów odzieży na świecie. Eksport tekstyliów stanowi aż 80% dochodów z handlu zagranicznego kraju (World Bank 2022). Do Polski trafiają ubrania szyte w Bangladeszu dla dużych międzynarodowych marek – koszulki, spodnie, bluzy, które można znaleźć w popularnych sieciach handlowych.

Warunki pracy w fabrykach często pozostawiają wiele do życzenia. Najgłośniejsza katastrofa miała miejsce w 2013 roku, kiedy w Dhace zawalił się budynek Rana Plaza – zginęło wtedy 1134 pracowników fabryk odzieżowych. Wydarzenie to zwróciło uwagę świata na problem niskich standardów bezpieczeństwa i bardzo niskich płac.

Choć od tego czasu wprowadzono pewne reformy i poprawiono przepisy, to w wielu miejscach wciąż pracownicy zarabiają niewiele – około 95 euro miesięcznie, co ledwo wystarcza na podstawowe potrzeby. Większość zatrudnionych to kobiety, które pracują nawet 10–12 godzin dziennie, często bez dodatkowego wynagrodzenia za nadgodziny.

Dzięki taniej produkcji w Bangladeszu ubrania są w Polsce tanie i łatwo dostępne. Jednak dla mieszkańców Dhaki czy Chittagongu oznacza to ciężką pracę w trudnych warunkach i ograniczone możliwości rozwoju.

Pytanie:

Polsko, skoro tak duża część waszych ubrań powstaje w Azji, jak patrzycie na warunki ich produkcji i czy temat ten pojawia się w waszej debacie publicznej?

- Reuters – Bangladesh raises garment minimum wage to Tk 12,500 (2023): <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/bangladesh-hikes-minimum-wage-garment-workers-after-protests-2023-11-07/>
- BBC – Rana Plaza disaster explained (2013): <https://www.bbc.com/news/world-asia-32492251>
- World Bank – Bangladesh trade profile (apparel share): <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/BGD>

PRZYPADEK 16 – Polska: ubrania z Azji

Zastanówcie się: *Jak patrzymy na warunki produkcji ubrań i czy temat ten pojawia się w naszej debacie publicznej?*

Większość ubrań kupowanych przez Polaków pochodzi z Azji, głównie z Bangladeszu, Chin i Wietnamu. Są one tanie, ale przez to pracownicy w tych krajach zarabiają bardzo mało i pracują w trudnych warunkach. Szybka moda powoduje też coraz więcej odpadów tekstylnych w Polsce, z których tylko niewielka część jest przetwarzana.

Pytanie:

Ameryko (Nowy Jorku), w waszej siedzibie ONZ toczą się dyskusje o odpowiedzialnym handlu i prawach człowieka. Jak te globalne rozmowy dotyczą produkcji w Azji i konsumpcji w Europie, w tym w Polsce?

- UNEP – Fast fashion & environmental impact: <https://www.unep.org/news-and-stories/story/fast-fashion-its-enormous-impact-people-and-planet>
- Statistics Poland – Yearbook of Foreign Trade Statistics 2023: [https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/en/defaultaktualnosci/3328/9/17/1/yearbook of foreign trade statistics of poland 2023.pdf](https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/en/defaultaktualnosci/3328/9/17/1/yearbook%20of%20foreign%20trade%20statistics%20of%20poland%202023.pdf)

PRZYPADEK 17 – USA (Nowy Jork): ONZ i globalne decyzje

Dowiedzcie się: *Jak rozmowy w ONZ o odpowiedzialnym handlu i prawach człowieka dotyczą produkcji w Azji i konsumpcji w Europie?*

Siedziba Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) znajduje się w Nowym Jorku. To tam odbywają się debaty i przyjmowane są rezolucje dotyczące najważniejszych problemów współczesnego świata: pokoju, praw człowieka, zmian klimatu czy sprawiedliwego handlu.

W ostatnich latach ONZ coraz częściej zwraca uwagę na to, jak handel międzynarodowy i globalne łańcuchy dostaw wpływają na prawa człowieka i środowisko. W 2011 roku Rada Praw Człowieka ONZ przyjęła tzw. wytyczne dotyczące biznesu i praw człowieka, które zobowiązują państwa i firmy do dbania o to, aby produkcja i handel nie odbywały się kosztem zdrowia, bezpieczeństwa i godności pracowników.

W dyskusjach na forum ONZ często pojawia się temat taniej produkcji w Azji i Afryce oraz konsumpcji w Europie i Ameryce Północnej. Rezolucje nie mają mocy prawnej, ale wyznaczają kierunek działań i dają argumenty organizacjom pozarządowym, które walczą o prawa pracowników czy o ograniczenie wylesiania.

Polska jako członek ONZ uczestniczy w tych rozmowach, a jej dyplomaci współtworzą globalne polityki. To pokazuje, że problemy takie jak produkcja odzieży w Bangladeszu czy plantacje soi w Brazylii nie są wyłącznie sprawą poszczególnych państw, ale całej społeczności międzynarodowej.

Pytanie:

Polsko, jak uczestniczycie w działaniach ONZ dotyczących globalnych wyzwań i jakie znaczenie ma to dla waszej polityki i gospodarki?

- *United Nations – Sustainable Development Goals: <https://sdgs.un.org/goals>*
- *OHCHR – UN Guiding Principles on Business & Human Rights (2011): https://www.ohchr.org/documents/publications/guidingprinciplesbusinesshr_en.pdf*

PRZYPADEK 18 – Polska: udział w ONZ

Dowiedzcie się: *Jak uczestniczycie w działaniach ONZ dotyczących globalnych wyzwań i jakie znaczenie ma to dla waszej polityki i gospodarki?*

Polska jest członkiem ONZ od 1945 roku. Nasze zaangażowanie szczególnie widać w dwóch obszarach: misjach pokojowych i celach zrównoważonego rozwoju.

Polscy żołnierze, policjanci i cywilni eksperci biorą udział w misjach pokojowych ONZ – np. w misji UNIFIL w Libanie, gdzie współpracują z oddziałami z Ghany, Nepału i Włoch. Polacy uczestniczyli też w misjach w Kongo i na Wzgórzach Golan. To pokazuje, że bezpieczeństwo Polski jest powiązane z bezpieczeństwem w odległych częściach świata.

Drugim obszarem są cele zrównoważonego rozwoju wyznaczone przez ONZ do 2030 roku. Polska, podobnie jak inne kraje, zobowiązała się do ich realizacji. W praktyce oznacza to programy walki z ubóstwem, inwestycje w odnawialne źródła energii, poprawę jakości powietrza oraz działania na rzecz równego dostępu do edukacji.

Pytanie:

Europo, jak wy – poprzez Unię Europejską i inne instytucje – wspieracie działania ONZ i jak to przekłada się na życie w Polsce?

- *Poland in the United Nations – MFA overview: <https://www.gov.pl/web/diplomacy/poland-in-the-united-nations>*
- *UN Peacekeeping – UNIFIL mission (Lebanon): <https://peacekeeping.un.org/en/mission/unifil>*

PRZYPADEK 19 – Europa

Dowiedzcie się: Jak *Unia Europejska i inne instytucje – wspierają działania ONZ i jak to przekłada się na życie w Polsce?*

Europa wspiera działania ONZ zarówno przez Unię Europejską, jak i przez inne instytucje, takie jak Rada Europy czy OECD. To właśnie w Europie powstały jedne z najważniejszych dokumentów dotyczących praw człowieka – np. Europejska Konwencja Praw Człowieka, której przestrzeganie kontroluje Trybunał w Strasburgu. Dzięki temu obywatele, także Polacy, mają dodatkową ochronę swoich praw, jeśli nie są one respektowane w kraju.

Europa jako kontynent jest też jednym z największych donorów ONZ – zarówno poprzez instytucje unijne, jak i działania poszczególnych państw (np. Norwegii czy Szwajcarii). Europejscy żołnierze i policjanci od dekad uczestniczą w misjach pokojowych ONZ, m.in. w Libanie, Mali czy Sudanie Południowym.

Ważnym obszarem jest również realizacja celów zrównoważonego rozwoju. Europa przyjęła je jako fundament polityki społecznej i klimatycznej – od Europejskiego Zielonego Ładu w UE, po krajowe programy państw spoza Unii. Dla Polski oznacza to m.in. fundusze na transformację energetyczną, programy poprawy jakości powietrza, a także inicjatywy na rzecz równości w edukacji i zdrowiu.

W ten sposób Europa – jako wspólnota wartości, instytucji i państw – działa razem z ONZ i wpływa na życie mieszkańców Polski: od ochrony praw człowieka, przez bezpieczeństwo międzynarodowe, po codzienne wybory energetyczne i społeczne.

- European Green Deal – overview: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
- European Court of Human Rights (ECHR): <https://www.echr.coe.int/>
- EEAS – The EU and the United Nations (EU is largest donor to UN system): https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-and-united-nations_en

Temat: Most rozwiązań. Jak działać razem wobec globalnych wyzwań?

Odniesienie do podstawy programowej

Technikum (wymaganie obowiązkowe): identyfikuje najważniejsze problemy globalne, w tym w zakresie zrównoważonego rozwoju, oraz na wybranych przykładach wyjaśnia konieczność międzynarodowej współpracy i lokalnych działań obywateli w celu ich rozwiązania.

Szkoła branżowa (wymaganie obowiązkowe): identyfikuje najważniejsze problemy globalne, w tym w zakresie zrównoważonego rozwoju, oraz na wybranym przykładzie wyjaśnia konieczność międzynarodowej współpracy w celu ich rozwiązania.

Po zajęciach osoba ucząca się będzie potrafiła:

- Zidentyfikować wybrany problem globalny i powiązać go z odpowiednim celem zrównoważonego rozwoju
- Porównać przejawy wybranego problemu w globalnej Północy i Południu
- Wyjaśnić potrzebę współpracy międzynarodowej w celu ograniczenia problemu
- Zaproponować dwa realistyczne działania lokalne (szkoła/gmina) wspierające ograniczanie wybranego problemu
- Zająć stanowisko dotyczące dylematu związanego z problemem opierając się na zweryfikowanych danych

Czas: 45 lub 90 minut

Metody

- Analiza przypadku
- Praca z tekstami źródłowymi
- Mapa myśli
- Dyskusja kierowana

Faza wstępna (5 min)

Zapytaj uczniów: *Co dla was symbolizuje most?* Zbierz 2–3 skojarzenia i podkreśl, że most oznacza porozumienie, współpracę oraz łączenie dwóch stron. Zapowiedz: *Dziś symbolicznie będziemy budować most między globalnym Południem a Północą.*

Opcjonalnie: Przypomnij wnioski z poprzedniej lekcji o sieci i współzależności - współczesny świat jest silnie powiązany i wzajemnie zależny. Łączą nas także wspólne wyzwania globalne (m.in. klimat, woda, żywność, zdrowie, edukacja, konflikty, nierówności) — dziś przyjrzymy się im i poszukamy realnych sposobów działania.

Faza realizacyjna (35 min.)

Przedstaw cel zadania – zdobycie wiedzy na temat globalnych problemów oraz zaproponowanie działań na rzecz ich ograniczenia.

Połącz uczniów w grupy. Wyjaśnij zasady:

1. Przedstawiciel każdej grupy otrzymuje zadanie. Po jego wykonaniu grupa dostaje materiały potrzebne do zbudowania mostu oraz kolejne zadanie. Po zakończeniu zadania i sprawdzeniu przez nauczyciela zadania, grupa pobiera kolejne materiały. Łącznie jest 5 zadań, czyli 5 partii materiałów (w razie potrzeby możesz ograniczyć liczbę zadań przekazując materiały potrzebne do zbudowania mostu).
2. Wszystkie odpowiedzi zapisujcie na dużym arkuszu papieru, tworząc tym samym plakat. Po zakończeniu ćwiczenia efektem będą mosty oraz plakaty.
3. Parametry mostu: długość minimum 20 cm, stabilność przez 1 minutę, nośność - musi wytrzymać ustalone przez nauczyciela obciążenie (np. tabliczka czekolady Fair Trade, telefon, piórniki, książka). Uczniowie wykonują konstrukcję wyłącznie z przekazanych materiałów (przykładowa lista w załączniku nr 1).

Faza podsumowująca (5 min.)

Spacer po mostach

Poproś uczniów, by w ciszy obejrżeli plakaty innych grup. Każdy uczeń zapisuje na kartce jedną informację, którą uważa za najważniejszą (liczba, fakt, różnica Północ-Południe, przykład współpracy lub działanie lokalne).

Opcjonalnie: Refleksja

Zachowaj plakaty – będą punktem wyjścia do pracy (np. porównania rozwiązań, krótkiej debaty lub uzupełniania danych). Zachęć do krótkiej autorefleksji. Poproś uczniów o odpowiedzi (ustnie lub na karteczkach):

- Co pomagało nam w pracy (role, dane, podział zadań)?
- Co utrudniało i czego potrzebujemy, by pracować lepiej następnym razem?
- Co Was zaskoczyło lub zaintrygowało w danych lub porównaniach Północ-Południe?

Podkreśl, że takie podsumowania procesu uczą planowania, współpracy i przenoszenia strategii pracy poza szkołę (projekty społeczne, studia, praca).

Załącznik nr 1 Propozycja materiałów do wykonania mostu

Możesz wykorzystać dowolne materiały. Zadbaj, by były wielorazowe lub łatwe do recyklingu. Nie musisz wykorzystać wszystkich podanych poniżej. Uczniowie są bardzo twórczy – wystarczy kilka sztuk różnych materiałów, również innych niż wskazane. Dobrej zabawy!

Elementy wiążące / łączenia (bez odpadów):

- Gumki recepturki (grubsze, wielorazowe) – 1 sztuka na grupę
- Spinacze biurowe metalowe (różne rozmiary) – 2 sztuki na grupę
- Klipsy do papieru (binder clips) – 1 sztuka na grupę
- Sznurówka/bawełniany sznurek (krótkie odcinki) – 2 sztuki na grupę

Elementy konstrukcyjne

- Patyczki drewniane wielorazowe (lody/szpatułki, nieklejone) - około 5 sztuk na grupę
- Fragmenty kartonu falistego (z odzysku) - 1 sztuka na grupę
- Rurki papierowe (po ręcznikach/toaletowym, docięte) - 2 sztuki na grupę

Załącznik nr 2 Zadania dla grup

Grupa I – Cel Zrównoważonego Rozwoju: Zwalczenie ubóstwa

Zadanie 1

Przyjrzyjcie się mapie ubóstwa. Określcie, w których państwach odsetek osób żyjących w ubóstwie jest najwyższy?

Dodatkowe dane znajdziecie:

<https://worldpoverty.io/>

Zadanie 2

Wyjaśnij, czym różni się ubóstwo skrajne od sfery wykluczenia społecznego.

Skorzystaj z informacji zawartych na stronie:

<https://www.eapn.org.pl/o-ubostwie/jak-mierzy-sie-ubostwo-w-polsce/>

Zadanie 3

Narysujcie „zegar doby 24h” – ile czasu (szacunkowo) poświęcają kobiety i mężczyźni w Polsce na pracę zarobkową oraz opiekę nad gospodarstwem domowym. Możecie skorzystać z danych zawartych w badaniu „Budżet czasu ludności 2023” (GUS) lub wykorzystać dane z AI (zapiszcie zastosowane prompty).

Zadanie 4

Zapoznajecie się z pozostałymi Celami Zrównoważonego Rozwoju. Wskażcie trzy, których osiągnięcie może być utrudnione ze względu na ubóstwo. Krótko uzasadnijcie wybór.

Zadanie 5

Napiszcie lub narysujcie, jak rozumiecie stwierdzenie: *Bieda to więcej niż brak pieniędzy — to brak wyboru.*

Grupa II – **Cel Zrównoważonego Rozwoju:** Dobra jakość edukacji

Zadanie 1

Przyjrzyjcie się mapie wskazującej państwa z wysokim odsetkiem dzieci nieuczęszczających w edukacji podstawowej. Określcie, których państw dotyczy ten problem?

<https://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.UNER.ZS?view=map&locale=pl>

Zadanie 2

Narysujcie „szkołę dla wszystkich”. Pokażcie, jak powinna wyglądać szkoła wysokiej jakości i jakie problemy znikną w związku z jej wprowadzeniem.

Zadanie 3

Napiszcie, w jaki sposób sprzyjacie lub możecie sprzyjać osiągnięciu celu edukacji wysokiej jakości. Zastanówcie się nad następującymi kwestiami:

- Co robisz, aby pogłębiać swoje zainteresowania?
- W jaki sposób sprawdzasz, czy informacje są rzetelne?
- W jaki sposób przekazujesz innym swoją wiedzę i doświadczenie?

Zadanie 4

Zapoznajcie się z pozostałymi Celami Zrównoważonego Rozwoju. Wskażcie trzy cele, których osiągnięcie najsilniej zależy od postępów w edukacji i krótko uzasadnijcie.

Zadanie 5

Napiszcie lub narysujcie, jak rozumiecie wypowiedź Nelsona Mandeli:

Edukacja to najpotężniejsza broń zmiany świata.

Grupa III - Cel Zrównoważonego Rozwoju: Równość płci

Zadanie 1

Wskażcie 2 kraje z **najwyższą** i 2 z **najniższą** luką płacową między zarobkami kobiet i mężczyzn w UE.

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Gender_pay_gap_statistics

Zadanie 2

Narysuj „zegar doby 24h” – ile czasu (szacunkowo) poświęcają kobiety i mężczyźni w Polsce na: pracę zarobkową, opiekę nad gospodarstwem domowym. Możesz skorzystać z danych zawartych w badaniu “Budżet czasu ludności 2023” (GUS) lub wykorzystać dane z AI (zapisz zastosowane prompty).

Zadanie 3

Napiszcie, jak Wy sprzyjacie albo możecie sprzyjać osiągnięciu celu - równości płci. Pomyślcie nad tym:

- Jakie „typowo dziewczęce/chłopięce” etykiety słyszycie najczęściej w szkole?
- Kto w klasie „z automatu” dostaje role lidera, a kto organizacyjne?
- Co piszemy/robimy, gdy w sieci kogoś atakują?

Zadanie 4

Zapoznajcie się z pozostałymi Celami Zrównoważonego Rozwoju. Wskażcie trzy cele, których osiągnięcie najsilniej zależy od postępów w dążeniu do równości płci i krótko uzasadnijcie. Oprzyjcie się na krótkich opisach i wykresach.

Zadanie 5

Napiszcie lub narysujcie, jak rozumiecie stwierdzenie:

Równość nie dzieje się sama — jest decyzją

Grupa IV Cel Zrównoważonego Rozwoju: Dobre zdrowie

Zadanie 1

Przyjrzyjcie się danym:

- Oczekiwane trwanie życia – wskażcie regiony z najkrótszą i najdłuższą długością życia;
- Śmiertelność dzieci <5 lat – wskażcie 5 krajów o najwyższych wartościach;
- Umieralność matek – porównajcie różnice między regionami.

Trwanie życia: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?view=map&locale=pl>

Zgony <5 lat/1000 urodzeń: <https://data.worldbank.org/indicator/SH.DYN.MORT?view=map&locale=pl>

Umieralność matek/100 000 urodzeń: <https://data.worldbank.org/indicator/SH.STA.MMRT?view=map&locale=pl>

Zadanie 2

Zaproponujcie działania na rzecz ograniczenia powyższych problemów.

Zadanie 3

Napiszcie, jak Wy sprzyjacie albo możecie sprzyjać osiągnięciu celu „dobre zdrowie i jakość życia”. Pomyślcie nad tym:

- Ile czasu warto poświęcić na sen?
- Ile czasu warto poświęcić na aktywność fizyczną i w jakiej formie?
- Jak dbacie o higienę cyfrową (przerwy od ekranu, ograniczenie scrollowania przed snem)?
- Jak dbacie o relacje z rodziną i znajomymi?

Zadanie 4

Zapoznajcie się z pozostałymi Celami Zrównoważonego Rozwoju. Wskażcie trzy cele, których osiągnięcie najsilniej zależy od postępów w poprawie jakości zdrowia. Krótko uzasadnijcie.

Zadanie 5

Napiszcie lub narysujcie, jak rozumiecie zdanie z Konstytucji WHO (1948):

Zdrowie jest stanem pełnego fizycznego, psychicznego i społecznego dobrostanu, a nie tylko brakiem choroby czy niepełnosprawności.

Grupa V Cel Zrównoważonego Rozwoju: Zero głodu

Zadanie 1

Porównajcie dane dotyczące:

- Niedożywienia (odsetek osób niedożywionych),
- Otyłości dorosłych (BMI ≥ 30).

Wypiszcie po 3 państwa z wysokim poziomem niedożywienia i 3 z wysoką otyłością.

- Niedożywienie (mapa): <https://data.worldbank.org/indicator/SN.ITK.DEFC.ZS?view=map&locale=pl>

- Otyłość dorosłych – opis/wskaźnik (WHO/Bank Światowy):
https://humancapital.worldbank.org/en/indicator/WB_HCP_OBESITY (mapa w sekcji „Explore the data”).

Zadanie 2

Sprawdźcie koszt zdrowej diety i jej „przystępność” w 2 krajach globalnego Południa i 2 globalnej Północy. Linki:

Food Prices for Nutrition — DataHub (koszt/przystępność zdrowej diety – wykresy/kraje):

<https://www.worldbank.org/en/programs/icp/brief/foodpricesfornutrition>

Wykres „Cost of a healthy diet (udział w wydatkach na żywność)” (interaktywny): <https://ourworldindata.org/grapher/cost-healthy-diet-share-food-expenditure>

Zadanie 3

Wskażcie 3 kraje z bardzo wysokim poziomem braku bezpieczeństwa żywnościowego.

WFP **HungerMap LIVE** (mapa w czasie zbliżonym do rzeczywistego): <https://hungermap.wfp.org/>

Zadanie 4

Napiszcie, jak Wy sprzyjacie albo będzie sprzyjać osiągnięciu celu „dobre zdrowie i jakość życia”. Pomyślcie nad tym:

- Czy sprawdzacie skład produktów przed zakupem?
- Czy weryfikujecie kraj pochodzenia oraz ewentualne certyfikaty produktu?
- Czy jadacie o stałych porach?
- Czy ograniczacie mięso na rzecz dań roślinnych?
- Czy codziennie zjadacie 5 porcji warzyw i owoców?

Zadanie 5

Napiszcie lub narysujcie, jak rozumiecie cytat papieża Franciszka:

Gdy wyrzuca się jedzenie, jakby kradło się je ze stołu ubogich.

Temat: Od wyboru do zmiany — jak Twoje decyzje zmieniają czyjeś jutro?

Odniesienie do podstawy programowej

Technikum (wymaganie obowiązkowe): Uczeń analizuje wpływ handlu międzynarodowego i innych zależności gospodarczych na jakość życia ludzi w różnych częściach świata; wyjaśnia i w miarę możliwości stosuje zasady odpowiedzialnej konsumpcji oraz patriotyzmu gospodarczego;

Szkoła branżowa (wymaganie fakultatywne): Uczeń wyjaśnia, na czym polegają zasady odpowiedzialnej konsumpcji i patriotyzmu gospodarczego, oraz w miarę możliwości je stosuje;

Po zajęciach osoba ucząca się będzie potrafiła:

- Opisać wybrane zjawiska globalne związane z handlem międzynarodowym i zależnościami gospodarczymi (np. greenwashing, fast fashion, opodatkowanie wielkich firm, żywność)
- Rozpoznać przyczyny oraz skutki wybranego zjawiska i jego wpływ na jakość życia w krajach produkcji i konsumpcji.
- Zaproponować działania z zakresu odpowiedzialnej konsumpcji i patriotyzmu gospodarczego
- Wskazać i w miarę możliwości wdrożyć co najmniej jedną realną zmianę w swoim zachowaniu, zgodnej z zasadami odpowiedzialnej konsumpcji lub patriotyzmu gospodarczego

Czas: 45 lub 90 minut

Metody

- Jigsaw w dwóch krokach
- Praca z tekstem
- Krótkie prezentacje albo „galeria” prac

Środki dydaktyczne

- Sześć kart problemów do czytania: greenwashing, szybka moda, opadatkowanie, szybkie meble, żywność.
- Karta pracy „Trzy poziomy działań” dla każdego ucznia.
- Tabliczki do stolików
- Arkusze A3, markery, kropki do głosowania, timer.
- Tablica lub flipchart.

Ustawienie sali

Sześć stolików „eksperckich” do pracy z kartami problemów a następnie jigsaw.

Faza wstępna (5 min.)

Zwróć uwagę uczniów i uczennic na temat lekcji:

Wspólnie poszukacie odpowiedzi na pytanie jak nasze decyzje mogą wpływać na życie ludzi w globalnym Południu i Północy.

W tym celu poznacie kilka zjawisk dotyczących produkcji i handlu międzynarodowego. Staniecie się ekspertami w zakresie jednego wybranego zjawiska.

Dokonaj połączenia uczniów w grupy (np. dobór swobodny uczniów według zainteresowań lub losowy). Rozdaj kartę problemu (po jednej na osobę lub na parę).

Faza realizacyjna (35 min.)

Grupy eksperckie (15 min.)

Celem tej aktywności jest poznanie przez uczniów wybranego zjawiska związanego z handlem międzynarodowym. Ich zadaniem jest:

- Przeczytanie tekstu źródłowego
- Odpowiedzenie na pytania:
 - Kto zyskuje na tym zjawisku?
 - Kto traci na tym zjawisku?
 - Jaki wpływ ma to zjawisko na jakość życia ludzi w kraju produkcji?
 - Jaki wpływ ma to zjawisko na jakość życia ludzi w kraju konsumpcji?
- Zaproponowanie działań, jakie uczniowie mogą podjąć, aby ograniczyć to zjawisko lub jego skutki.

JIGSAW – nowy podział i przebieg (20 minut)

Połącz uczniów w nowe grupy. W każdej z nich znajdzie się po jednym ekspercie od danego zjawiska.

1. W każdej grupie eksperckiej uczniowie przydzielają sobie numer (najwyższa liczba odpowiada ilości uczniów w grupie).
2. Zaproś uczniów do poszczególnych stołów (np. jedynki — do stołu 1, dwójki — do stołu 2, itd.)
3. W ten sposób przy każdym stole spotyka się po jednym ekspercie od: greenwashingu, fast fashion, fast furniture, kwestii podatkowych, suwerenności żywnościowej.

Wskazówka organizacyjna: połóż na stołach kartki z cyframi, aby sprawnie przeprowadzić tworzenie się nowych grup.

4. Każdy uczeń w ciągu 60–90 sekund przedstawia swoje zjawisko. Powinien wskazać:
 - *Czego dotyczy dane zjawisko* (1–2 zdania)
 - *Jeden skutek dla jakości życia w kraju produkcji*
 - *Jeden skutek dla jakości życia w kraju konsumpcji*

Wskazówka: Możesz zapisać na tablicy szablon dla ucznia:

Moje zjawisko to... Najważniejsze fakty to... Skutek w kraju producenta to..., Skutek w kraju konsumenta to...

5. Grupa tworzy krótką listę działań, które uczniowie jako konsumenci i obywatele mogą podjąć, aby ograniczyć te zjawiska.

Faza podsumowująca (5 min.)

Każda grupa wybiera dwa przykłady działań. Jedno, które uważa za najbardziej realne do wdrożenia i jedno o największym wpływie na ograniczenie zjawiska. Grupy prezentują je na forum klasy. Zapisz propozycje działań. Możesz przeprowadzić sondaż, które działania cieszą się wśród uczniów największym uznaniem (każdy uczeń ma jeden głos, poprzez podniesienie ręki). Na koniec poproś uczniów, aby zapisali w zeszycie (bo cel zapisany jest bardziej prawdopodobny do zrealizowania): Co zrobię jako kupujący lub obywatel, aby uczynić handel międzynarodowy lepszym?

Wariant lekcji: film z arte.tv o handlu międzynarodowym i korporacjach

Propozycje filmów (do wyboru):

- ARTE Reportage – [118268-004-A]
- „Niewygodne pytania” – [108338-006-A]
- „Na rewersie mapy” – [103960-012-A]

(Nauczyciel wybiera 1 tytuł dla całej klasy lub różne tytuły dla grup; ważne, by wszyscy mieli napisy PL).

Wariant lekcji bazujący na filmie jako środku dydaktycznym

Efekt kształcenia oraz cele lekcji są zgodne z wskazanymi powyżej.

Faza wstępna (20-30 min.)

Zaanimuj rozmowę, dlaczego film może być dobrym źródłem informacji o globalnym Południu. Zwróć uwagę, że jest to środek umożliwiający pokazanie perspektywy mieszkańcom, obrazów pokazujących faktyczny stan rzeczy. Często porusza naszymi emocjami, zachęca do refleksji.

Zaproś do obejrzenia wybranego film. Rekomendujemy materiały dostępne na platformie arte.tv. Są tam publikowane niezależne dokumenty, reportaże, długość wielu z nich pozwala na realne przeprowadzenie zajęć. Propozycje:

- Czy etyczna czekolada jest możliwa?
<https://www.arte.tv/pl/videos/118268-004-A/arte-reportage/>

- Niewygodne pytania. Sprawiedliwy handel: tylko dla bogatych?
<https://www.arte.tv/pl/videos/108338-006-A/niewygodne-pytania/>
- Na rewersie mapy Kto zarabia na kakao?
<https://www.arte.tv/pl/videos/103960-012-A/na-rewersie-mapy/>

Faza realizacyjna (10-15 min.)

Rozpocznij projekcję. Po jej zakończeniu połącz uczniów w grupy. Każda z nich szuka odpowiedzi na pytania:

- Kto zyskuje na tym zjawisku?
- Kto traci na tym zjawisku?
- Jaki wpływ ma to zjawisko na jakość życia ludzi w kraju produkcji?
- Jaki wpływ ma to zjawisko na jakość życia ludzi w kraju konsumpcji?

Następnie każda grupa przedstawia odpowiedzi i wnioski do jednego wybranego pytania. Na koniec zachęć do rozmowy i wskazania propozycji działań jakie uczniowie mogą podjąć, aby ograniczyć to zjawisko lub jego skutki.

Faza podsumowująca (5 min.)

Poproś uczniów, aby zapisali w zeszycie (bo cel zapisany jest bardziej prawdopodobny, że zostanie zrealizowany): Co zrobię jako aby uczynić handel międzynarodowy lepszym?

Grupa I: Greenwashing

Zapoznajcie się z tekstem. Odpowiedzcie na pytania:

- Kto zyskuje na tym zjawisku?
- Kto traci na tym zjawisku?
- Jaki wpływ ma to zjawisko na jakość życia ludzi w kraju produkcji?
- Jaki wpływ ma to zjawisko na jakość życia ludzi w kraju konsumpcji?

Zaproponujcie działania, które uczniowie mogą podjąć, aby ograniczyć to zjawisko lub jego skutki.

Greenwashing to udawanie, że firma działa proekologicznie, gdy w rzeczywistości zmienia głównie język i opakowania, a nie sposób wytwarzania. Chodzi o zyskanie dobrego wizerunku bez realnych zmian. Dlatego na produktach pojawiają się słowa „ekologiczny”, „zielony”, „zrównoważony”, a w reklamach – lasy, liście i obietnice bez dowodów.

Takie praktyki przybierają różne formy. Bywa, że firma używa koloru i obrazów natury na towarze, który nie ma nic wspólnego z ochroną środowiska. Często pojawiają się hasła typu „bez dodatków” czy „bez chemii” zamiast rzetelnego certyfikatu. Zdarzają się też komunikaty brzmiące poprawnie, ale nic nie mówiące o wpływie produktu na środowisko lub ludzi. Klasyczny przykład to zapewnienie „bez freonów” – dziś każdy produkt je spełnia, bo freony są od lat wycofane.

Często przywoływany przykład greenwashingu dotyczy marek z branży *szybkiej mody*. W materiałach promocyjnych podkreśla się użycie bawełny organicznej i poliestru z recyklingu. Brzmi to przekonująco, bo odnosi się do znanych „zielonych” haseł. Niezależne badania wykazują jednak, że część ubrań często zawiera podwyższone ilości szkodliwych substancji syntetycznych, miejscami wyższe niż w zwykłej ofercie tej samej marki.

Takie kampanie są szczególnie problematyczne. Wykorzystują dobre intencje klientów, jednocześnie zachęcając do zakupów: skoro kolekcja jest „zrównowazona”, można kupić więcej z „czystym sumieniem”. Brak konkretnych informacji o składzie, produkcji i testach sprawia, że marketingowe hasła uchodzą za fakty. Konsumenci tracą pieniądze i sprawczość, wybierając produkty na podstawie haseł, nie faktów. Finansują wizerunek, a nie realną poprawę. Przegrywają też firmy, które faktycznie podnoszą standardy – ich działania są mniej „fotogeniczne” na etykiecie.

Gdy liczą się slogany, a nie dowody, prawdziwe zmiany stają się nieopłacalne. Zamiast inwestować w oczyszczalnie, oszczędność zasobów czy bezpieczeństwo pracy, łatwiej zorganizować kampanię reklamową. Efekt? Pogorszenie warunków życia w krajach produkcyjnych i dalsza degradacja środowiska.

<https://www.parp.gov.pl/component/content/article/85875:greenwashing-zielony-nie-zawsze-jest-ekologiczny>

<https://climateandstrategy.com/blog/czym-jest-greenwashing-i-jak-sie-przed-nim-bronic-analiza-zjawiska-z-perspektywy-przedsiębiorców-i-konsumentów/>

Grupa II: Fast fashion- Zapoznajcie się z tekstem. Odpowiedzcie na pytania:

- Kto zyskuje na tym zjawisku?
- Kto traci na tym zjawisku?
- Jaki wpływ ma to zjawisko na jakość życia ludzi w kraju produkcji?
- Jaki wpływ ma to zjawisko na jakość życia ludzi w kraju konsumpcji?

Zaproponujcie działania, które uczniowie mogą podjąć, aby ograniczyć to zjawisko lub jego skutki.

Fast fashion to tanie, szybko produkowane i o krótkim cyklu życia ubrania. Za tą szybkością stoi duże zużycie zasobów i długa lista skutków. Na jedną parę dżinsów potrzeba około 7 500 litrów wody, a na 1 kg bawełny nawet 20 000 litrów. Produkcja włókien syntetycznych opiera się na ropie, barwienie i wykańczanie tkanin zanieczyszcza rzeki, a pranie uwalnia mikroplastik, szczególnie w pierwszych cyklach. Ubrania „na szybko” zużywają się szybciej, więc rośnie ilość odpadów.

W tej branży pracują ludzie na całym świecie – ponad 300 milionów osób. W Indiach i Bangladeszu przeciętna pensja w sektorze tekstylnym to około 95 dolarów miesięcznie, podczas gdy minimalne koszty utrzymania rodziny są tam 2–5 razy wyższe. Zdarza się praca dzieci na wielu etapach: od zbioru bawełny, przez tkalnię i szwalnię, po barwienie i garbowanie. Nieludzkie tempo, długie zmiany i presja terminów to codzienność wielu szwaczek i szwaczy.

Nie dotyczy to tylko „dalekich” miejsc. W bogatych krajach także działają szwalnie oferujące głodowe stawki. Dzieci bywają angażowane nie przy maszynach, lecz w wielogodzinne sesje zdjęciowe i reklamy – to inna twarz tego samego problemu.

Szybka moda wpływa też na młodych odbiorców. Agresywne reklamy i nieustanne nowości podkreślają pragnienie posiadania „tego, co teraz”. Ubranie staje się miarą wartości. Ci, którzy nie nadążają, mogą doświadczać wykluczenia, wyśmiewania i presji. To również koszt – psychiczny i społeczny – choć nie widać go na metce.

Warto więc zadać kilka pytań przed zakupem: ile razy realnie założę tę rzecz, jakie zasoby i czyja praca stoją za metką, co stanie się z ubraniem po kilku praniach.

<https://ekopaka.org/blog/fast-fashion-szybka-moda-ktora-przyspiesza-zmiany-klimatu/> <https://e-know.uj.edu.pl/?p=1555>

Grupa III: Suwerenność żywnościowa

Zapoznajcie się z tekstem. Odpowiedzcie na pytania:

- Kto zyskuje na tym zjawisku?
- Kto traci na tym zjawisku?
- Jaki wpływ ma to zjawisko na jakość życia ludzi w kraju produkcji?
- Jaki wpływ ma to zjawisko na jakość życia ludzi w kraju konsumpcji?

Zaproponujcie działania, które uczniowie mogą podjąć, aby ograniczyć to zjawisko lub jego skutki.

Na świecie jemy coraz więcej mięsa. W USA to ponad 120 kg na osobę rocznie, w UE ok. 80 kg, a w Chinach konsumpcja wzrosła z 14 do 60 kg w cztery dekady. Produkcja sięga setek milionów ton rocznie i napędza cały łańcuch: od nasion, przez pasze i wodę, po handel międzynarodowy.

Aby wyprodukować więcej mięsa, potrzeba więcej paszy. Około 75% światowej soi trafia do karmienia zwierząt, rośnie też zapotrzebowanie na kukurydzę. To oznacza ekspansję monokultur — kosztem lasów, wody, gleb i żywności uprawianej bezpośrednio dla ludzi.

Kluczową rolę mają dostawcy nasion i środków ochrony roślin. Kilka globalnych firm kontroluje większość rynku. Standaryzacja ułatwia produkcję i handel, ale zmniejsza różnorodność i zwiększa podatność upraw na susze i choroby. Rolnicy częściej kupują licencjonowane nasiona i chemię, uzależniając się od cen i kursów walut.

Mięso pochłania ogromne ilości zasobów. Na 1 kg wołowiny potrzeba średnio 15 400 litrów wody (dla drobiu ~4300 l, wieprzowiny ~6000 l). Większość ziemi rolniczej służy paszom i pastwiskom, a dostarcza tylko ułamek globalnych kalorii. Hodowla odpowiada za ok. 14,5% emisji gazów cieplarnianych (metan, nawozy, energia, transport).

W regionach upraw pasz nasila się wylesianie, spada bioróżnorodność, a chemizacja pogarsza stan wody i gleby. W krajach wysokiej konsumpcji kumulują się zanieczyszczenia z hodowli (azot, fosfor), a „tania” cena nie pokazuje realnych kosztów środowiskowych.

Rolnicy w strefach paszowych są zależni od cen nasion i środków. Na bogatszych rynkach silni pośrednicy utrzymują stabilne ceny dla klientów, ale ryzyko kosztów (susze, energia, ziarno) przerzucają na dostawców.

<https://www.onet.pl/biznes/businessinsider/codziennie-70-zl-z-gieldy-czyli-obiad-w-ramach-dochodu-pasywnego-gotowe-portfele/qsnb287,211f4564>

<https://pl.boell.org/pl/2017/04/06/atlas-koncernow-spozyw>

Grupa IV: Ucieczka przed opodatkowaniem

Zapoznajcie się z tekstem. Odpowiedzcie na pytania:

- Kto zyskuje na tym zjawisku?
- Kto traci na tym zjawisku?
- Jaki wpływ ma to zjawisko na jakość życia ludzi w kraju produkcji?
- Jaki wpływ ma to zjawisko na jakość życia ludzi w kraju konsumpcji?

Zaproponujcie działania, które uczniowie mogą podjąć, aby ograniczyć to zjawisko lub jego skutki.

Wyobraź sobie firmę, która sprzedaje w Polsce, we Francji i w Ghanie, ale większość zysku „ląduje” tam, gdzie podatek jest niski. To zjawisko zwane przenoszeniem zysków. OECD szacuje, że takie praktyki kosztują państwa od 100 do 240 mld dolarów rocznie, czyli 4–10% światowych wpływów z podatku CIT. Tracą na tym zarówno bogate kraje konsumpcji, jak i państwa produkcji, które liczą na podatki od realnej działalności. Jak to się robi w praktyce?

1) Opłaty za znak towarowy i know-how.

Europejskie restauracje McDonald’s przez lata przekazywały opłaty licencyjne do spółki w Luksemburgu. Zyski nie były opodatkowane ani tam, ani w USA z powodu różnic w przepisach. Komisja Europejska uznała, że to „podwójne nieopodatkowanie” wynikało z niedopasowania prawa, nie z nielegalnej pomocy, ale skutek był prosty: wpływy podatkowe w krajach, gdzie działały restauracje, były niższe.

2) Pożyczki w grupie i „drogie” odsetki.

W Wielkiej Brytanii debatę wywołał przypadek Starbucks: przy dużych obrotach firma latami wykazywała niskie zyski, m.in. dzięki odsetkom od pożyczek od podmiotów z własnej grupy i opłatom za markę płaconym do Holandii. Formalnie zgodnie z prawem, realnie – podstawa opodatkowania w kraju sprzedaży topniała. Po presji opinii publicznej firma zaczęła dopłacać podatek na rynku brytyjskim.

3) Ceny transferowe i „handlowe przesiadki”.

W Afryce organizacja ActionAid opisywała, jak browary należące do koncernu SABMiller w Ghanie płaciły opłaty do spółek w Holandii, Szwajcarii i na Mauritiusie. Efekt: lokalne zyski do opodatkowania były symboliczne, choć piwo sprzedawało się dobrze. Podobne problemy sygnalizowały Zambia i Ghana w sektorach wydobywczych.

W **krajach produkcji** (np. Ghana, Zambia) budżety tracą szansę na finansowanie szkół, dróg czy szpitali, bo zyski „odpływają” przez opłaty i odsetki do spółek w krajach o preferencjach podatkowych. To pogłębia zależność od surowców i wahań kursów, a lokalne firmy, które nie mają globalnej sieci spółek, są w gorszej pozycji konkurencyjnej.

W **krajach konsumpcji** (np. Wielka Brytania, Polska) niższy CIT płacony przez globalne korporacje oznacza, że większy ciężar usług publicznych spada na obywateli i lokalne firmy. To także kwestia równej konkurencji - mała kawiarnia, która płaci pełny podatek, konkuruje z siecią korzystającą z międzynarodowych rozliczeń.

<https://www.pb.pl/ke-luksemburg-nie-zlamal-prawa-ws-nieopodatkowania-mcdonald-sa-940370?>

<https://www.obserwatorfinansowy.pl/bez-kategorii/rotator/tricki-podatkowe-miedzynarodowych-gigantow/>

Grupa V: Fast furniture

Zapoznajcie się z tekstem. Odpowiedzcie na pytania:

- Kto zyskuje na tym zjawisku?
- Kto traci na tym zjawisku?
- Jaki wpływ ma to zjawisko na jakość życia ludzi w kraju produkcji?
- Jaki wpływ ma to zjawisko na jakość życia ludzi w kraju konsumpcji?

Zaproponujcie działania, które uczniowie mogą podjąć, aby ograniczyć to zjawisko lub jego skutki.

Fast furniture to meble projektowane pod modę i z niską cenę, z myślą o krótkim czasie użytkowania. Efekt widać w odpadach: w Unii Europejskiej **80–90%** odpadów meblowych z gospodarstw domowych nadal trafia na składowiska lub do spalarni. To znak, że system wciąż działa według schematu „kup – zużyj – wyrzuć”, a nie „używaj dłużej – napraw – wykorzystaj ponownie”.

Łańcuch „szybkich mebli” jest globalny, a Polska jest jego ważną częścią. W 2024 roku wartość **polskiego eksportu mebli** wyniosła około **16,2 mld euro**, przy czym ponad **80%** naszej produkcji trafia za granicę. Na półkach w całej Europie obok taniego importu z Azji stoją więc także meble z polskich fabryk. Presja cenowa i tempo nowych wzorów skracają żywotność produktów — projektanci częściej wybierają taniość zamiast trwałości czy możliwości naprawy.

Skutki widać po obu stronach świata. **W krajach produkcji** szybki eksport daje miejsca pracy, ale niesie ryzyko: presję kosztową, zależność od zamówień z bogatszych rynków i pytania o legalność surowca. **W krajach konsumpcji** płacimy inną cenę: rosnącą **górami odpadów wielkogabarytowych**, kosztami ich zagospodarowania w gminach oraz „ukrytymi” kosztami zdrowotnymi z materiałów o gorszych parametrach.

<https://www.trade.gov.pl/wiedza/polska-branza-meblarska-w-2024-roku-eksport-wyzwania-i-nowe-perspektywy/>

<https://www.prawo.pl/akty/dz-u-ue-c-2022-365-7%2C72053118.html>

Temat: Fakty kontra mity: jak rozumieć i zatrzymać kryzys klimatyczny?

Odniesienie do podstawy programowej

Technikum (wymaganie obowiązkowe): Uczeń wyjaśnia przyczyny i konsekwencje kryzysu klimatycznego; analizuje globalne i lokalne inicjatywy na rzecz powstrzymania zmian klimatu i wskazuje działania, które mogą podjąć obywatele, oraz w miarę możliwości angażuje się w wybrane działania.

Szkoła branżowa (wymaganie obowiązkowe): wymienia przyczyny i konsekwencje kryzysu klimatycznego i wyszukuje informacje na temat działań na rzecz jego powstrzymania oraz w miarę możliwości angażuje się w wybrane działania.

Czas: 45–90 minut (w zależności od liczby grup)

Po zajęciach osoba ucząca się będzie potrafiła:

- Wyjaśnić, czym jest kryzys i czym jest kryzys klimatyczny
- Wskazać główne przyczyny ocieplenia i konsekwencje lokalne oraz globalne
- Rozróżnić mity i fakty na temat kryzysu klimatycznego
- Zaproponować konkretne działania na rzecz ograniczenia kryzysu klimatycznego: osobiste, szkolne/lokalne i państwowe

Czas: 45 minut

Metody

- analiza materiałów,
- dyskusja,
- odgrywanie scenek,
- plakat edukacyjny

Materiały

karty Mity, Fakty (załączniki 1–2), karty działań (załącznik 3), markery, arkusze A3, taśma/magnesy

Faza wstępna (5 min.)

Przedstaw cel lekcji. Poproś uczniów o podanie skojarzeń z pojęciem kryzysu. Wysłuchaj przykładów. Podsumuj zwracając uwagę, że *kryzys to nagły, dezorganizujący stan, w którym pojawia się sytuacja postrzegana jako niemożliwa do wytrzymania, przekraczająca dotychczasowe zasoby osoby lub systemu. Charakteryzuje się utratą poczucia bezpieczeństwa, zachwianiem równowagi i bezradnością, ale może stanowić moment przełomu i szansę na rozwój.*

Dokonaj demonstracji związanej z rodzajem omawianego kryzysu. Na tablicy narysuj oś czasu: u góry „dni” (pogoda), na dole „dekady” (klimat). Na górnej osi zrób zygzak (wahania: chłodniej/ciepłej), na dolnej narysuj łagodną linię w górę (trend).

Podkreśl: *Pogoda to chwilowe odchylenia, które odczuwamy na co dzień. Klimat to długoterminowy trend, widoczny w danych z wielu lat.*

Zadaj pytanie kontrolne: *„Czy chłodniejszy tydzień może obalić trend rosnącej temperatury w ostatnich dekadach?”*

Faza realizacyjna (30 min)

Zaproś uczniów i uczennice do ćwiczenia mającego wyjaśnić przyczyny i skutki kryzysu klimatycznego. Wyjaśnij polecenie: *Połączymy się w grupy - każde z was otrzyma kartę z mitem dotyczącym zmian klimatycznych. Waszym zadaniem jest dobranie się w grupę z osobami, które wylosowały ten sam mit.*

Karty mitów znajdziesz w załączniku nr 1.

Po połączeniu się uczniów w grupy wręcz im karty faktów odpowiadające mitom (załącznik nr 2). Zadaniem każdej grupy jest przygotowanie plakatu zawierającego:

- rzetelne informacje dot. zmian klimatycznych
- wskazanie minimum jednej przyczyny i jednego skutku zmian klimatycznych
- narysowanie postaci – supermocy, która podejmuje działania na rzecz ograniczenia kryzysu. Uczniowie powinni wykazać się twórczością: mogą nazwać swojego bohatera, wymyśleć jego wygląd, ale też pokazać, jak zwalcza kryzys klimatyczny. Ważne, aby działania były realne - możliwe do wcielenia przez innych: na poziomie współpracy państw, a także lokalnie.

Inspiracją dla uczniów są karty informacji o działaniach na rzecz ograniczenia kryzysu klimatycznego - załącznik nr 3.

W trakcie pracy uczniów obserwuj ich, zwracaj uwagę czy wykorzystują otrzymane informacje, czy prawidłowo je interpretują oraz czy wykonali wszystkie zadania. Zachęcaj do korzystania ze swobody twórczej.

Faza podsumowująca (10 min.)

Poproś uczniów o zaprezentowanie plakatów z superbohaterami. Zrób wystawę prac – przyklej za pomocą magnesów do tablicy lub taśmy malarskiej do ścian. Jeśli jest czas zachęć do swobodnego obejrzenia. Poproś, aby w zeszycie każdy uczeń napisał jaką supermocą chce się wykazać - co on/ona robi na rzecz ograniczenie kryzysu klimatycznego.

Załącznik nr 1 Mity

MIT 1 — „To tylko naturalny cykl Ziemi”

Mit: „Zmiany klimatu to zwykłe wahania w historii planety, więc nie ma się czym martwić.” Jak bywa uzasadniany: „Kiedyś były epoki lodowcowe i okresy ciepłe, więc teraz też tak jest.”

MIT 2 — „Skoro było chłodno w tym roku, to ocieplenia nie ma”

Mit: „Chłodna zima albo deszczowe lato dowodzą, że globalne ocieplenie to przesada.” Jak bywa uzasadniany: „Pogoda się zmienia z tygodnia na tydzień, więc nie widać żadnego trendu.”

MIT 3 — „Wulkany emitują więcej CO₂ niż ludzie”

Mit: „Przy wulkanach nasze emisje są małe, więc nie my odpowiadamy za ocieplenie.” Jak bywa uzasadniany: „Wielkie erupcje wyrzucają mnóstwo gazów do atmosfery, więc to one robią różnicę.”

MIT 4 — „Wody nie może zabraknąć, bo w obiegu jest jej zawsze tyle samo”

Mit: „Skoro woda krąży, to susze to przesada albo tylko zła organizacja.” Jak bywa uzasadniany: „Deszcze i tak kiedyś przyjdą, więc problem sam się wyrówna.”

MIT 5 — „Lasy rozwiążą problem — wystarczy posadzić dużo drzew”

Mit: „Wystarczy masowo sadzić drzewa i nie trzeba ograniczać spalania paliw kopalnych.” Jak bywa uzasadniany: „Drzewa pochłaniają CO₂, więc im więcej, tym lepiej i problem zniknie.”

MIT 6 — „Polska nic nie zmieni — to problem kilku największych krajów”

Mit: „Nasze działania są kroplą w morzu, więc nie ma sensu ich podejmować.” Jak bywa uzasadniany: „Najwięcej emitują inni, więc to oni powinni działać.”

Załącznik nr 2 Odpowiedzi na mity (fakty)

MIT 1 — „To tylko naturalny cykl Ziemi”

Gdyby to był zwykły „cykl natury”, słupki z danymi nie rosłyby tak równo i tak szybko. Tymczasem od czasu wynalezienia maszyn parowych do dziś stężenie CO₂ w powietrzu wzrosło z około 280 ppm (części na milion) do około 425 ppm — to tak, jakbyśmy powoli „zagęszczali kołdrę” nad Ziemią i dokładali jej kolejne warstwy. W tym samym czasie średnia temperatura planety bije rekordy, to wyraźny trend.

Skąd ten wzrost? Z: spalania węgla, ropy i gazu, wylesiania oraz procesów przemysłowych, np. produkcji cementu. Skutki widać i „u nas”, i „gdzie indziej”: ulice po nawalnym deszczu zamieniają się w strumienie, a latem w tej samej miejscowości wysychają trawniki i pękają gleby na polach; na świecie szybciej topi się lód (Grenlandia, Antarktyda), a to podnosi poziom mórz i oceanów.

To nie „kaprys natury” — to efekt działań ludzi potwierdzony pomiarami i analizami.

<https://gml.noaa.gov/ccgg/trends/>

MIT 2 — „Skoro było chłodno w tym roku, to ocieplenia nie ma”

Wyobraź sobie wykres tętna (góra–dół) i wykres wzrostu w centymetrach (powoli w górę). Pogoda jest jak tętno: potrafi „skoczyć” — tydzień chłodu czy śniegu nie jest niczym niezwykłym. Klimat to wzrost — patrzymy na uśrednione dziesięć lat i dopiero wtedy widać, czy rośnie. Ostatnia dekada to lata najcieplejsze w całej serii. Przyczyną trendu nie jest „kapryśny mróz”, ale gazy cieplarniane (CO₂, metan, podtlenek azotu), które zatrzymują więcej ciepła. Skutek? Bardziej rozchwiana pogoda: w jednym sezonie może wystąpić ulewa, która zalewa przystanek, i susza, która spieka boisko. Globalnie bijemy rekordy gorących miesięcy i coraz częściej doświadczamy ekstremów.

<https://www.ncei.noaa.gov/news/weather-vs-climate>

MIT 3 — „Wulkany emitują więcej CO₂ niż ludzie”

Wulkany są spektakularne, ale to nie one ocieplają naszą planetę. Rocznie wypuszczają do atmosfery około 0,2–0,3 mld ton CO₂, podczas gdy ludzie — ponad 37 mld ton. To różnica rzędu setek razy. Co więcej, duże erupcje potrafią wręcz na krótko chłodzić klimat, bo siarkowe aerozole odbijają część promieniowania słonecznego. Przyczyna ocieplenia jest więc przyziemna: nieustanne spalanie paliw kopalnych, wylesianie i emisje zanieczyszczeń w przemyśle. Skutki znamy: cieplejsze lata, ocieplanie się oceanów, topnienie lodowców na lądzie i podnoszący się poziom mórz. Wulkan to głośny fajerwerk — ale to nasze kominy i rury wydechowe dymią codziennie.

<https://www.usgs.gov/observatories/hvo/news/volcano-watch-which-produces-more-co2-volcanic-or-human-activity>

MIT 4 — „Wody nie może zabraknąć, bo w obiegu jest jej zawsze tyle samo”

Wody na Ziemi „ilościowo” nie ubywa, ale zmienia się jej dostępność. Ciepłe powietrze działa jak większa gąbka: zatrzymuje więcej pary wodnej, a gdy już „puści”, dostajemy mocniejszą ulewę. Między takimi epizodami rośnie ryzyko suszy. Do tego topnieją lodowce górskie (inne zasilanie rzek niż kiedyś), a w miastach z dużą ilością betonu i asfaltu nie wsiąka w ziemię woda, więc ta spływa gwałtownie i zalewa ulice. Przyczyna jest prosta: ocieplenie atmosfery i sposób, w jaki zagospodarowujemy przestrzeń. Skutki są dwojakie: częstsze podtopienia po nawałnicach i braki wody w sezonach suchych — nawet w tej samej okolicy i w tym samym roku.

<https://interactive-atlas.ipcc.ch/regional-synthesis?>

MIT 5 — „Lasy rozwiążą problem — wystarczy posadzić dużo drzew”

Drzewa są super — chłodzą, dają cień, magazynują węgiel — ale same nie wygrają z tempem, w jakim emitujemy CO₂. Świat wciąż wypuszcza około 37,4 mld ton CO₂ rocznie z paliw kopalnych; młody las potrzebuje lat, by urosnąć, a do tego sam cierpi przez susze i pożary, które mogą szybko oddać do atmosfery to, co wcześniej zmagazynował. To trochę jak próba nabierania wody łyżeczką z wanny przy odkręconym kranie — najpierw trzeba przykręcić kran (ograniczyć spalanie paliw), a dopiero potem pomagać łyżeczką (chronić i sadzić lasy). Skutek mądrej kolejności jest wymierny: mniej dymu nad miastem dziś i stabilniejszy klimat jutro.

<https://globalcarbonbudget.org/fossil-fuel-co2-emissions-increase-again-in-2024/>

MIT 6 — „Polska nic nie zmieni — to problem kilku największych krajów”

Klimat „liczy” sumę wszystkich ton, więc liczy się i giganton, i milion ton. Gdy wiele „średnich” krajów zwiększy efektywność termiczną budynków, rozwój OZE i transport zbiorowy, razem robią wielką różnicę: spada popyt na paliwa kopalne, szybciej tanieją czyste technologie, a ich skala rośnie. Polska ma emisje istotne w przeliczeniu na osobę, a więc ma też realny potencjał, by ciąć je w energetyce, ciepłownictwie i transporcie — i przy okazji odczuć przyjemne „skutki uboczne”: czystsze powietrze i niższe rachunki. Dobrze to widać na mapach udziału krajów w emisjach i w profilach „per capita”: odpowiedzialność jest współdzielona, a sukces składa się z wielu „średnich” zwycięstw.

<https://ourworldindata.org/grapher/co-emissions-per-capita>

Załącznik nr 3

I. Porozumienie paryskie i krajowe plany NDC — globalny cel, lokalne zmiany

Co? Porozumienie paryskie to umowa prawie wszystkich państw świata, by zatrzymać wzrost temperatury „znacznie poniżej 2°C” i dążyć do 1,5°C. Każde państwo składa własny plan działań — **NDC** (Nationally Determined Contribution) — w którym zapisuje, ile i jak ograniczy emisje oraz jak przygotuje się na skutki zmian klimatu.

Jak to działa? Rządy co kilka lat **aktualizują i wzmacniają** swoje plany, a postępy są przeglądane globalnie. W praktyce to oznacza: konkretne przepisy i inwestycje w energetykę (OZE, efektywność), transport (kolej, autobusy, strefy czystego ruchu), budynki (ocieplenia, standardy) i adaptację (zieleń, retencja, ochrona zdrowia).

Co już dało? NDC stały się „mapą drogową” dla prawa i pieniędzy publicznych: dzięki nim szybciej powstają programy wymiany źródeł ciepła, modernizacji sieci, rozwoju kolei i ochrony przed upałami czy podtopieniami. Kraje raportują postępy, więc można porównywać ambicje i tempo zmian.

Dlaczego to ważne? Bo łączy „wielki cel” z decyzjami, które czujemy na co dzień: jakość powietrza na ulicy, koszty energii w domu i szkole, bezpieczeństwo podczas upałów czy ulew. NDC wymuszają ciągłe podnoszenie poprzeczki — nie wystarczy raz coś obiecać.

Jak się włączyć? Sprawdź postępy w redukcji emisji gazów cieplarnianych. Zaproponuj, co szkoła lub gmina może zrobić w tym roku, żeby wesprzeć ten proces.

Link: Rejestr NDC (UNFCCC):

https://www.climatewatchdata.org/countries/POL?end_year=2022&start_year=1990&utm_source

II. C40 Cities — miasta jako szybkie laboratoria zmiany

Co? C40 to globalna sieć ponad stu dużych miast, których prezydenci i burmistrzowie zobowiązują się do działań zgodnych z celem 1,5°C. Razem szukają rozwiązań, które realnie obniżają emisje i podnoszą odporność na upały, ulewę czy suszę — tam, gdzie żyje większość ludzi.

Jak to działa? Każde miasto mierzy swoje emisje, przyjmuje plan (transport, budynki, energia, odpady, zieleń, woda), a potem wdraża konkret: strefy czystego transportu i lepszą komunikację, elektryczne autobusy i ładowarki, standardy „zielonych” budynków, ogrody deszczowe i zielone dachy, rozwiązania ograniczające skutki upałów (miejsca ochłody, nasadzenia). C40 dostarcza narzędzia, gotowe „przepisy” i wymianę doświadczeń.

Co już dało? W wielu miastach pojawiły się strefy niskiej emisji, tysiące e-busów, kilometry tras rowerowych i buspasów, systemy retencji po nawalnych deszczach oraz wyższe standardy energetyczne nowych budynków — a efekty widać w powietrzu, rachunkach i komforcie życia.

Dlaczego to ważne? Bo to działania „tu i teraz”: mniej spalin na ulicy, chłodniejsza podwórka, mniej podtopień po burzy, bezpieczniejsze dojścia do szkoły — czyli realna poprawa codzienności, nie tylko abstrakcyjne cele.

Jak się włączyć? Sprawdź plan klimatyczny swojego miasta; weź udział w konsultacjach; zróbcie klasowy „audyt chodnikowy” (cień, retencja, bezpieczeństwo), przygotujcie 3 propozycje i wyślijcie je do urzędu. Możecie też śledzić gotowe rozwiązania na hubie wiedzy C40.

<https://www.c40.org/>

<https://www.c40knowledgehub.org/>

III. Earth Hour (Godzina dla Ziemi) – kto, co i po co?

Co? Earth Hour to globalna akcja WWF, w której ludzie, szkoły, firmy i miasta na całym świecie symbolicznie **gaszą światła na 60 minut** i poświęcają tę godzinę działaniom dla klimatu i przyrody. To prosty gest, który łączy miliony osób i przypomina: nasza codzienność i decyzje mają znaczenie.

Jak to działa? Organizatorzy wyznaczają wspólną datę (zwykle wiosną), a uczestnicy rejestrują swój udział lub lokalne wydarzenie: od „ciemnej godziny” w domu po warsztaty, sadzenie roślin, szkolny audyt energii czy budowę mini-ogrodu deszczowego. Wiele kultowych budynków na świecie na chwilę gaśnie, a w sieci pojawiają się gotowe scenariusze zajęć i materiały.

Co już dało? Earth Hour co roku angażuje setki milionów osób w ponad 190 krajach, budując widoczną falę uwagi dla klimatu i popychając do konkretnych zmian: oszczędzania energii, odchodzenia od jednorazowego plastiku, zwiększania miejskiej zieleni i retencji – często w formie stałych, lokalnych inicjatyw.

Jak się włączyć? Ustalcie godzinę, zgaście światła i zróbcie „coś dobrego” dla waszego miejsca: posadźcie krzewy przy szkole, policzcie zużycie prądu w jednej sali, zaplanujcie cień i retencję na boisku, zorganizujcie sąsiedzki spacer „bez jednorazówek”. Zarejestrujcie wydarzenie i podzielcie się efektem.

Link: <https://www.earthhour.org/>

IV. Fridays For Future — głos młodych i nauka obywatelska

Czym jest Fridays For Future? To oddolny, młodzieżowy ruch klimatyczny, który narodził się z piątkowych „strajków dla klimatu” i dziś działa na wszystkich kontynentach. Domaga się utrzymania globalnego ocieplenia poniżej 1,5°C, sprawiedliwości klimatycznej oraz decyzji opartych na wiedzy naukowej.

Jak działa ten ruch? FFF organizuje regularne piątkowe protesty i globalne dni mobilizacji. Lokalne grupy planują pokojowe akcje — od pikiet po marsze — oraz kampanie naciskające na rządy, banki i firmy finansujące paliwa kopalne.

Co już udało się osiągnąć? We wrześniu 2019 roku ruch zorganizował największą falę strajków klimatycznych w historii — od 6 do 7,6 milionów osób wyszło na ulice w ponad 150 krajach. Dzięki temu klimat stał się tematem pierwszoplanowym, a aktywiści współtworzyli także przełomowe działania prawne.

Dlaczego to ważne? Bo Fridays For Future łączy „wielką politykę” z codziennym życiem — od szkolnych dojazdów i jakości powietrza po rachunki za energię. Pokazuje, że głos młodych realnie wpływa na decyzje polityczne.

Jak możesz się włączyć? Wejdź na mapę FFF, znajdź najbliższą grupę lub zorganizuj własną akcję, korzystając z oficjalnych instrukcji „How to strike”. Zaczynj od małych, regularnych działań — np. szkolnej pikiety informacyjnej — a potem dołącz do globalnych dni mobilizacji.

Link: <https://fridaysforfuture.org/>

V. #BreakFreeFromPlastic

Czym jest Break Free From Plastic? To globalny ruch społeczny, który zrzesza tysiące organizacji i osób na całym świecie. Ich wspólnym celem jest ograniczenie produkcji i użycia jednorazowych plastików oraz wdrażanie rozwiązań opartych na zasadzie: „ogranicz – użyj ponownie – napełnij ponownie”. Działania obejmują każdy etap życia tworzyw sztucznych — od projektowania po utylizację.

Jak działa ten ruch? BFFP prowadzi kampanie polityczne (np. na rzecz ambitnego traktatu plastikowego na poziomie ONZ) oraz inicjatywy obywatelskie. Jedną z kluczowych metod są tzw. brand audyty — czyli liczenie odpadów z identyfikacją marek. Dzięki temu można wskazać firmy odpowiedzialne za zaśmiecanie środowiska i wywierać presję na zmiany u źródła.

Co już udało się osiągnąć? Coroczne raporty z audytów dostarczają twardych danych, które trafiają do mediów, decydentów i ekspertów. Są wykorzystywane przy tworzeniu regulacji takich jak rozszerzona odpowiedzialność producenta (EPR), systemy kaucyjne czy cele redukcji plastiku. BFFP to także silny głos w negocjacjach ONZ nad globalnym traktatem plastikowym.

Dlaczego to ma znaczenie? Bo przesuwa punkt ciężkości z „sprzątania po fakcie” na zapobieganie — czyli ograniczenie produkcji i projektowanie opakowań wielorazowych. Bez tego nawet najlepszy recykling nie zatrzyma fali plastikowych odpadów.

Jak możesz się włączyć? Zorganizuj lokalny brand audit — BFFP udostępnia gotowe instrukcje i karty. Prześlij wyniki do wspólnej bazy i wykorzystaj je w rozmowach z lokalnymi władzami, sklepami czy szkołami. To prosty sposób, by zacząć działać tam, gdzie jesteś.

Link: <https://www.breakfreefromplastic.org/>

